

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Island a Evropská unie

Analýza přístupového procesu

Monika Hosmanová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy – britská a americká studia

Bakalářská práce

Island a Evropská unie

Analýza přístupového procesu

Monika Hosmanová

Vedoucí práce:

PhDr. Mgr. Petr Jurek, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, červenec 2015

.....

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce PhDr. Mgr. Petru Jurkovi, Ph.D. za odborné vedení, podnětné rady a čas, který mi věnoval.

Obsah

1	ÚVOD	7
2	RELEVANTNÍ AKTÉŘI	11
	2.1 Politické strany.....	11
	2.2 Zájmové skupiny	14
3	OBDOBÍ PO ZISKU NEZÁVISLOSTI A POČÁTKY EVROPSKÉ INTEGRACE.....	19
	3.1 Zisk nezávislosti a poválečné období	19
	3.2 Island a evropská integrace	21
	3.2.1 Postoje politických stran	24
	3.3 Zvláštní vztah s USA a jeho dopady na proces integrace	25
	3.3.1 Veřejnost vs. elity v otázkách spolupráce s USA.....	26
	3.4 Dílčí souhrn kapitoly	28
4	EVROPSKÉ SDRUŽENÍ VOLNÉHO OBCHODU	30
	4.1 Jednání ohledně členství v EFTA	30
	4.2 Postoj politických stran, zájmových skupin a veřejnosti.....	32
	4.3 Dílčí souhrn kapitoly	34
5	DOHODA O EVROPSKÉM HOSPODÁŘSKÉM PROSTORU..	36
	5.1 Jednání o EHP	36
	5.2 Postoje politických stran.....	37

5.3 Postoj veřejnosti k Dohodě o EHP a ES	40
5.4 Dílčí souhrn kapitoly	41
6 OBDOBÍ OD PŘIJETÍ DOHODY O EHP K PODÁNÍ ŽÁDOSTI O ČLENSTVÍ V EVROPSKÉ UNII	43
6.1 Důsledky přijetí Dohody o EHP a teoretická debata	43
6.2 Ekonomická krize a její důsledky	46
6.3 Postoje politických stran.....	48
6.4 Postoj veřejnosti	51
6.5 Dílčí souhrn kapitoly	53
7 OBDOBÍ OD PODÁNÍ ŽÁDOSTI O ČLENSTVÍ V EU PO JEJÍ STAŽENÍ V ROCE 2015	55
7.1 Vývoj přístupových jednání	55
7.2 Postoje politických stran.....	58
7.3 Postoj veřejnosti	59
7.4 Dílčí souhrn kapitoly	61
8 ZÁVĚR	62
9 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	65
10 RESUMÉ	73

1 ÚVOD

Vývoj vztahu Islandu a Evropské unie představuje zajímavý předmět zkoumání hned z několika důvodů. Pro Island byl po dlouhou dobu charakteristický euroskepticismus politické elity a omezená participace na celém procesu evropské integrace. Zjednodušeně lze prohlásit, že primárním cílem zahraniční politiky v rámci procesu evropské integrace bylo vždy zajištění co nejlepších podmínek pro klíčové odvětví rybolovu ale zároveň zachování kontroly nad tímto odvětvím. V souvislosti s postupujícím procesem integrace a děním doma i v zahraničí se ale postoj představitelů státu postupně vyvíjel a měnil.

Na Islandu se otázka participace na procesu integrace řešila v několika kolech. Prvním zapojením se bylo členství v Evropském sdružení volného obchodu v roce 1970. Dohoda o Evropském hospodářském prostoru, která vstoupila v platnost v roce 1994, umožnila Islandu přístup na vnitřní trh Evropské unie. S tím souvisí i přijetí značné části evropské legislativy a zároveň paradoxní situace, kdy je země nucena jednat v souladu s pravidly, o nichž jako nečlenská země Evropské unie nemá právo rozhodovat. I toto byl jeden z argumentů pro podání žádosti o členství v Evropské unii, k čemuž ovšem došlo až v roce 2009 v souvislosti s ekonomickou krizí a jejími následky. Díky dobré připravenosti Islandu, související právě se členstvím v Evropském hospodářském prostoru, probíhala přístupová jednání velmi rychle. Ke kapitolám, u nichž se počítalo s komplikacemi, nakonec jednání ani nedošla. V roce 2013 po návratu středopravicových stran byla jednání o přistoupení pozastavena. V březnu roku 2015 byla vládou žádost stažena a to bez souhlasu parlamentu nebo vyjádření veřejnosti. Zůstává otázkou, jaký vývoj bude následovat v dalších letech, nebo po dalších volbách.

V českém prostředí se nevyskytuje příliš mnoho odborných zdrojů zabývajících se danou problematikou do hloubky. Naopak v severském prostředí existuje řada autorů, jež se otázkou Islandu a jeho participace na procesu evropské integrace zabývá. Tito autoři se snaží vysvětlit

specifickou pozici Islandu, často pomocí identifikace klíčových faktorů, které formují odmítavý přístup politické elity k integraci. Jedním z hlavních autorů, ze kterých bude tato práce čerpat, je Baldur Thorhallsson, jehož publikace *Iceland and European Integration: On the edge* poskytuje vyčerpávající úvod do dané problematiky. Thorhallsson spojuje různé teoretické rámce a přichází s řadou faktorů, které ovlivňují specifický přístup Islandu k evropské integraci. Mezi tyto faktory patří zejména význam rybolovu jako klíčového odvětví nejen pro ekonomiku, dále citlivá otázka národní identity a sdílené suverenity, v neposlední řadě také bezpečnostní spolupráce se Spojenými státy nebo nastavení volebního systému. Thorhallsson navazuje například na Christine Ingebritsen, jejíž sektorový přístup zkoumá míru vlivu zájmových skupin klíčových odvětví a jejich vliv na formování zahraniční politiky (Ingebritsen: 1998). Autoři jako Sieglinde Gstöhl nebo Eiríkur Bergmann dále rozšiřují tuto teorii a upozorňují na vliv rybolovu jako klíčového odvětví na formování národní identity, která pak sama o sobě představuje překážku v procesu integrace (Bergmann: 2014; Gstöhl: 2002).

Právě Baldur Thorhallsson opakovaně upozorňuje na jedno ze specifíků Islandu, kterým je tzv. *elite-electorate gap* (Thorhallsson 2002: 349). Jedná se o situaci, kdy se názory politických elit a elektorátu v otázce členství značně rozcházejí. To byl a je případ Islandu v podstatě po celou dobu zapojení se do integračního procesu. Velmi zjednodušeně lze říci, že zatímco politické elity jsou buď silně proti participaci na procesu, nebo volí tzv. ‚wait and see‘ postoj, veřejnost je v otázce rozdělená, po většinu času mírně převažuje podpora vstupu. Naopak v době, kdy po ekonomické krizi vláda podala přihlášku o členství v Evropské unii, podpora obyvatel tomuto kroku začala klesat a země zaznamenala nárůst nesouhlasu se členstvím v EU. Zároveň s tím, mezi lety 2009 a 2013, narůstal počet obyvatel, kteří byli pro dokončení přístupových jednání. Stažení přihlášky v roce 2015 pak provázely protesty veřejnosti. Přestože strany hovoří o možnosti referenda, veřejnost se dosud k otázce členství v EU nebo přístupových jednání

neměla možnost tímto prostřednictvím vyjádřit, jako tomu bylo v ostatních severských zemích. Na tento rozpor, který je pro Island typický, se v práci zaměříme.

Cílem práce je pozorovat, jak se postupem času vyvíjí pozice politických představitelů k procesu integrace v porovnání s islandskou veřejností. Práce bude členěna do několika kapitol mapujících zapojení Islandu do procesu evropské integrace. O daná období se budeme vždy zajímat ve třech rovinách. Vedle obecného nástinu událostí bude každá kapitola zkoumat vývoj postojů politických elit v porovnání s vývojem postojů veřejnosti.

V první kapitole si představíme relevantní aktéry, jejichž postoje budeme zkoumat. Představíme si poměrně stabilní islandský stranický systém, jednotlivé strany a jejich postoje. Samostatná podkapitola bude věnována zájmovým skupinám a jejich vlivu na rozhodování politických elit, jelikož tento aspekt islandské politiky nelze z analýzy vynechat. Zájmové skupiny uplatňují při formování politiky značnou míru vlivu, zejména díky své návaznosti na hlavní politické strany. Poté budeme v několika dalších kapitolách mapovat vývoj zapojení se Islandu do evropské integrace, pomocí rozdělení vývoje tohoto vztahu do několika etap. Druhá kapitola se bude věnovat období od roku 1944 po ukončení prvních jednání vetem francouzského prezidenta de Gaulla, jelikož už zde lze vyzorovat, jakým směrem se participace na procesu integrace bude ubírat. Další kapitola bude věnována členství v EFTA, které na dlouhou dobu omezilo potřebu země participovat na procesu evropské integrace díky vyjednání velmi výhodných podmínek. Čtvrtou kapitolu věnujeme členství země v EHP, kontroverznímu kroku, který rozdělil jak elity, tak veřejnost. Následující kapitola se zaměří na Island v době ekonomické krize, která po změně politického zastoupení dovedla Island až k podání žádosti o členství v EU. V kapitole prozkoumáme, do jaké míry se jednalo o změnu postojů, či zda se jednalo pouze o reakci na nastalou situaci. Poslední kapitola se bude věnovat vývoji několika posledních let, kdy došlo ke stažení žádosti a oficiální debata o členství v EU opět utichla.

V českém prostředí této problematice dosud není věnována příliš velká pozornost, budu proto čerpat zejména ze zdrojů pocházejících ze severského prostředí. Základním zdrojem je již dříve zmíněná publikace Baldura Thorhallssona zkoumající participaci na procesu integrace již od vzniku Islandské republiky a mnohé další odborné články a analýzy tohoto autora. Pracovat budu s odbornými články ze severského prostředí, například s analýzami Eiríkura Bergmanna, zastávce členství a odborníka v otázkách vlivu národní identity na proces integrace. Dalšími zdroji budou dokumenty islandského ministerstva zahraničí, hodnotící zprávy Evropské komise, islandská média a v neposlední řadě stránky a prohlášení samotných politických stran a jejich představitelů.

2 RELEVANTNÍ AKTÉŘI

V této kapitole si představíme islandský stranický systém, relevantní politické strany a jejich postoje k procesu evropské integrace. Druhá podkapitola bude věnována zájmovým skupinám, jejich postojům a míře vlivu, kterou uplatňují zejména díky intenzivním kontaktům s politickými stranami.

2.1 Politické strany

Stranický systém Islandu je relativně stabilní, v posledních několika desetiletích konfliktní linie spíše než mezi politickými stranami probíhají uvnitř samotných stran, často právě v otázce členství v Evropské unii. Vládu na Islandu většinou tvoří koalice dvou stran. Pro zemi je charakteristický častý výskyt většinových vlád (Indridason 2005: 439).

Po většinu 20. století měla dominantní pozici na islandské politické scéně konzervativní Strana nezávislosti, která vznikla v roce 1929 sloučením Konzervativní a Liberální strany. Strana podporuje liberální ekonomickou politiku, svobodu a odpovědnost jedince a od 90. let je velkou většinou proti vstupu země do Evropské unie (Kopeček 2005: 275; Thorhallsson 2014).

Postoj Strany nezávislosti se v průběhu času změnil z tzv. „wait and see“¹ přístupu v čistě negativní postoj ke členství země v Evropské unii. Strana historicky podporovala mezinárodní spolupráci, zejména směrem na západ. Podporovala členství v NATO a bezpečnostní spolupráci se Spojenými státy, stejně tak jako členství v Evropském sdružení volného obchodu (EFTA). Po nástupu k moci v roce 1991 vyjadřovala podporu členství v Evropském hospodářském prostoru (Magnússon 2011: 150). V rámci strany existuje i proevropský proud, členství podporují například

---

¹ Pojem „wait and see approach“ používá Gunnar Kristinsson jako označení pro Island typicky opatrného přístupu k evropské integraci. Strany nevyjadřují jasné stanovisko, pouze pozorují vývoj v rámci evropské integrace, participaci ostatních států na procesu i to, jakým způsobem je nakládáno s jejich požadavky (Kristinsson 1996: 150)

zástupci Konfederace zaměstnavatelů aktivní v rámci strany (Magnússon 2011: 151).

Existují silné kontakty mezi Stranou nezávislosti a protievropskými zájmovými skupinami z oblasti rybolovu a zemědělství, zejména s Federací islandských vlastníků rybářských lodí, které se budeme věnovat v další podkapitole. Přestože Strana nezávislosti získávala podstatnou část svých hlasů od voličů z oblasti hlavního města, velká část poslanců strany pocházela z venkovských obvodů. Z toho důvodu se vždy velké pozornosti dostávalo otázkám souvisejících s venkovem, rybolovem a zemědělstvím (Magnússon 2011: 150; Thorhallsson – Vignisson 2004: 83).

Dalším subjektem je Pokroková strana, tradiční islandská agrárně-liberální centristická strana, založená v roce 1916. Strana usiluje o kompromis mezi tržním hospodářstvím a ochranou venkova, podporuje členství v NATO. Kopeček hovoří o opatrné podpoře členství v EU (Kopeček 2005: 276).

Postoj této strany se postupně vyvíjel, v roce 2001 upustila strana od svého jasně zamítavého postoje a přešla na ‚wait and see‘ přístup. Jako žádoucí se jevila intenzivnější spolupráce v rámci smlouvy o EHS (případně členství v EU) jako způsob zajištění zájmů země v Evropě (Thorhallsson 2004: 4 – 5). V roce 2009 byla strana pro zahájení jednání s Evropskou unií, podání žádosti a následné postoupení tohoto kroku k posouzení islandské veřejnosti prostřednictvím referenda. V současné době tvoří vládní koalici se Stranou nezávislosti, společným stanoviskem obou vládních stran je, že pro zájmy Islandu bude nejlepší, pokud bude stát mimo Evropskou unii (Ministry for foreign Affairs).

Strana byla historicky závislá na podpoře zejména venkovských oblastí. Úzce spolupracuje se zájmovými skupinami zejména ze zemědělského sektoru, které jsou stále poměrně vlivné navzdory klesajícímu hospodářskému významu tohoto sektoru (Indridason 2005: 443; Thorhallsson – Vignisson 2004: 79).

Jedinou stranou, která dlouhodobě podporuje členství země v Evropské unii je Sociálně demokratická aliance. Strana vznikla v roce 1999 sloučením frakcí Sociální demokracie, Lidového svazu a Svazu žen. Frakce těchto stran se sloučily s cílem oslabení dominantní pozice konzervativní Strany nezávislosti a v roce 2003 se tato strana etablovala jako druhá nejsilnější (Throhallsson 2004: 23). Při předčasných volbách v roce 2009 utvořila vládní koalici se stranou Levicových zelených, při hlasování o podání přihlášky o členství v Evropské unii byla jedinou stranou, která tento krok odsouhlasila jednomyslně (Bjarnson 2009: 53). Základní programové cíle jsou svoboda, demokracie, rovnost v právech, sociální a environmentální odpovědnost a spolupráce s odbory (Kopeček 2005: 275).

Hnutí levicových zelených také vzniklo v roce 1999, sloučením frakcí několika stran v reakci na vznik Sociálně demokratické aliance. Těmto frakcím příliš nevyhovovalo ideové směřování Sociálně demokratické aliance, a proto byla tato poměrně radikální levicová strana s výrazným ekologickým a feministickým profilem (Kopeček 2005: 276). Strana se vyjadřuje proti členství Islandu v NATO a Evropské unii, zejména s odvoláním na ohrožení státní suverenity země (Kopeček 2005: 276; Magnússon 2011: 159). Levicovní zelení podporují mezinárodní spolupráci ve formě bilaterálních smluv s ostatními státy a nadnárodními organizacemi (Kopeček 2005: 276; Thorhallsson 202: 353).

Po většinu času na Islandu existují čtyři silné strany, za poslední tři desetiletí se vždy objevují nové subjekty, pátá nebo dokonce šestá strana. Jen málo z nich ale vydrží déle než dvě volební období. Jednou z takových stran byla Liberální strana v letech 1999 až 2009, která průměrně získávala dva až čtyři mandáty, nebo Občanské hnutí, které se na islandské politické scéně objevilo v roce 2009 se ziskem čtyř mandátů (Magnússon 2011: 97).

Ve volbách v roce 2013 se do parlamentu dostaly dva nové subjekty, a to sice Zářná budoucnost se ziskem šesti mandátů a Pirátská

strana se ziskem tří mandátů (Kuta 2013: 82). Pirátská strana se v současnosti na Islandu těší velké podpoře voličů, v otázce Evropské unie volají hlavně po uspořádání referenda a možnosti veřejnosti vyjádřit se k otázce; vyžadují jednání politických elit v souladu s veřejným míněním (Píratar). Strana Zářná budoucnost podporuje dokončení přístupových jednání, členství v EU a přijetí eura (Rejkjavík Grapevine 2013; Thorhallsson 2014).

V souvislosti s počátky participace Islandu na procesu evropské integrace budeme zmiňovat další dva subjekty, a to sice Lidový svaz a Svaz žen. Svaz lidu/Lidový svaz (angl. People's Alliance) byla strana zformovaná v roce 1956, vycházela ze socialismu a nacionalismu. Byla zásadně proti členství Islandu v NATO, americké základně v Keflavíku a participaci Islandu na procesu evropské integrace (ať už se jednalo o EFTA nebo EU). Zanikla v roce 1999 v důsledku štěpení do několika názorových frakcí, které mělo za následek klesající podporu voličů (Hálfdanarson 2010: 166). Jak už napovídá samotný název, Svaz žen byla strana zastupující zejména zájmy žen, propagovala rovnost pohlaví. Na tomto základě strana velmi aktivně odmítala Smlouvu o EHP, a to z důvodu malého vlivu na operace a rozhodování v rámci institucí a nedostatečného hájení zájmů žen (Thorhallsson – Vignisson 2004: 42). Aliance zanikla v roce 1999, většina jejích zástupců přešla do SDA (Hálfdanarson 2010: 232).

2.2 Zájmové skupiny

Jak již bylo zmíněno v úvodu, při zkoumání vztahu Islandu a Evropské unie nelze vynechat zájmové skupiny a jejich roli ve formování zahraniční politiky a politiky ohledně evropské integrace.

Island se jako země s malou rozlohou potýká s problémem omezené státní správy. Jedním z důsledků této skutečnosti je intenzivní spolupráce vlády a státní správy se zájmovými skupinami v rámci státu (Thorhallsson 2002: 67). Zájmové skupiny představují zdroj informací a

spojnici mezi státem a klíčovými odvětvími, stejně tak jako mezi státem a institucemi Evropské unie. Intenzivní spolupráce se zájmovými skupinami tak podle některých autorů funguje jako určitá protiváha k malé islandské administrativě, která také do určité míry představovala překážku v procesu integrace (Jonsdottir 2013: 37; Thorhallsson – Vignisson 2004: 179).

Dalším faktorem ovlivňujícím míru vlivu zájmových skupin na formování politiky je struktura ekonomiky Islandu, která umožňuje zájmovým skupinám zastupujícím primární ekonomické sektory do velké míry ovlivňovat politiku, nejen co se týče Evropské unie (Ingebritsen 1998: 36). V případě Islandu je patrný zejména vliv zájmových skupin zastupujících klíčové ekonomické sektory, tedy rybolov a zemědělství. Co se týče vlivu zájmových skupin na proces vytváření politiky v zemi, podle sektorového přístupu Christine Ingerbritsen je politický vliv primárních ekonomických sektorů jedním z faktorů ovlivňujících euroskeptický postoj země k integraci (Ingebritsen 1998: 37). Historicky byla ekonomika Islandu málo diversifikovaná, a to i přesto, že se vláda o diversifikaci dlouhodobě snažila (Ingerbitsen 1998: 114). Rybolov jako dlouhodobě dominantní odvětví na Islandu se těšil mimořádné pozici mezi ostatními sektory, důležitost tohoto odvětví a očekávané negativní důsledky vyplývající z dalšího zapojení se do procesu evropské integrace dominovaly všem debatám o participaci Islandu na procesu evropské integrace (Ingebritsen 1998: 127). Přestože postupem času důležitosti odvětví z ekonomického hlediska slábla², zájmové skupiny z této oblasti se stále těší velké míře vlivu. Vlastníci rybářských plavidel, zpracovatelé a vývozci jsou reprezentováni mocnými zájmovými skupinami, které díky intenzivním kontaktům se zástupci v parlamentu uplatňují značnou míru vlivu (Asgeirsdottir 2009: 15, Throhallsson – Vignisson 2004: 96). Nelze tvrdit, že by zájmy vlády a těchto skupin byly zcela totožné, na druhou

---

² V roce 2013 byl podíl rybolovného sektoru na HDP zhruba 10,5 %. Stále se ale jedná o jeden z nejdůležitějších příjmů z vývozu, v roce 2013 ryby a další produkty rybolovu představovaly 45 % vývozu zboží a 27 % všech exportů (The central bank of Iceland 2014: 14 – 16).

stranu sdílejí některé klíčové cíle zahraniční politiky – zejména vyhnout se takovým politikám a opatřením v rámci integrace, které by měly negativní dopad na ekonomiku celkově, na jednotlivé sektory a potažmo i na islandskou společnost (Jonsdottir 2013: 37; Ingebrtisen 1998: 127). Zcela konkrétním případem je pak společná rybářská politika, vnímaná jako potencionální hrozba pro klíčový sektor rybolovu (Ingebrtisen 1998: 114).

Nerovnoměrnému vlivu zájmových skupin na politiku dlouhou dobu napomáhalo i specifické nastavení volebního systému. Přestože v roce 2003 došlo k reformě volebního systému, svým specifickým nastavením dlouhodobě vedl ke zvýhodnění venkovských oblastí v porovnání s oblastmi městskými a regionem hlavního města (Kristinsson – Thorhallsson 2004: 155). Thorhallsson tak jako jeden z faktorů odpovědných za euroskeptický přístup islandské elity identifikuje už samotný způsob jakým je volena. V důsledku tohoto nastavení byla většina poslanců v parlamentu volena voliči z oblastí, kde kvůli silnému vlivu rybářského průmyslu a zemědělství převládá negativní postoj ke členství v Evropské unii. Díky této skutečnosti se zmíněné sektory těší privilegovanému statusu, ať už v oblasti administrativy nebo v parlamentu, který se do značné míry zabývá právě otázkami týkajícími se těchto sektorů (Kristinsson – Thorhallsson 2004: 155). Dominantní sektor rybolovu tak měl dlouhodobě možnost blokovat jakékoli kroky směrem ke členství v Evropské unii. Zájmové skupiny uplatňují svůj vliv zejména díky intenzivním kontaktům a napojení na politické strany, zejména na Stranu nezávislosti a Pokrokovou stranu (Thorhallsson – Vignisson 2004: 97).

Co se týče konkrétních organizací, jednou z nevlivnějších zájmových skupin je Federace vlastníků islandských rybářských plavidel, jejíž postoj je stejně jako postoj Federace farmářů jednoznačně protievropský (Thorhallsson – Vignisson 2004: 96; Magnúson 2011: 67). Na názorech obou těchto organizací nezměnila nic ani ekonomická krize. FVIRP je silně proti členství v EU zejména z důvodu přijetí společné rybářské politiky, která se neslučuje se zájmy rybářského průmyslu (Throhallsson – Vignisson 2004: 96; Magnússon 2011: 70). Federace

jasně vyjadřuje nesouhlas s přijetím této politiky, odmítá sdílení kontroly nad islandskými vodami s jinými státy a celkově jakýkoliv vliv zahraničních subjektů na islandský rybolov (Asgeirsdottir 2009: 90; Magnússon 2011: 70).

Kromě organizací ze sektoru rybolovu a zemědělství jsou zájmové skupiny otevřené možnosti vstupu do EU, nebo alespoň zahájení jednání. V ostatních sektorech, jakými je například zpracovatelský průmysl, lze najít ochotu k nalezení řešení v rámci procesu vyjednávání s evropskými institucemi, ale klíčová pozice rybolovného sektoru vždy představuje zásadní překážku (Kristinsson – Thorhallsson 2004: 155). Z organizací, které jsou pro členství země v Evropské unii, lze jmenovat například Federaci islandského průmyslu, která členství v Evropské unii a přijetí eura uvádí jako jeden ze svých hlavních cílů (The federation of Icelandic industries 2004). Odpor hlavních rybářských organizací k integraci pak podle Thorhallssona brání přidružené organizaci, Konfederaci zaměstnavatelů, ve vytvoření vlastního stanoviska k této otázce (Kristinsson – Thorhallsson 2004: 155). Konfederace zaměstnavatelů podporuje pečlivé posouzení pro a proti, ale její pozice zůstává často nevyhraněná (Magnússon 2011: 67). V otázce rybolovu ale panuje napříč zájmovými skupinami shoda, téměř všechny, které se k otázce členství v EU vyjádřily, zdůrazňují nutnost chránit rybolovná teritoria a rybolovný sektor celkově. Odmítají připojení země k Evropské unii, pokud by to znamenalo vpuštění cizích plavidel do islandských vod a přijetí společné rybářské politiky (Kristinsson – Thorhallsson 2004: 155). Mezi takové organizace patří například islandská Obchodní komora, jinak poměrně proevropská (Kristinsson – Thorhallsson 2004: 155).

Zájmové skupiny hrají důležitou roli při spojování vlády s procesem tvorby politiky Evropské unie a tím se podílejí na rozšíření jejich omezených možností daných malou rozlohou země a omezenými možnostmi státní správy. Vláda spolupracuje se zájmovými skupinami aktivními na úrovni Evropské unie a často je na nich závislá v souvislosti se získáním potřebných informací a zviditelňování islandských zájmů

v Bruselu. Některé zájmové skupiny jsou členy zastřešujících evropských organizací a díky tomu jsou důležitou spojnici mezi vládou a Bruselem, některé z nich mají přímo v Bruselu své zástupce. Islandská obchodní komora je členem Evropské asociace obchodních a průmyslových komor EUROCHAMBRES, Federace obchodu a služeb a Islandská obchodní federace jsou členy Evropského svazu obchodu EuroCommerce. Spíše než v ovlivňování evropské politiky spočívá role těchto organizací ve shromažďování informací a vytváření strategie (Johnsdottir 2013: 37).

3 OBDOBÍ PO ZISKU NEZÁVISLOSTI A POČÁTKY EVROPSKÉ INTEGRACE

3.1 Zisk nezávislosti a poválečné období

Rokem 1944 a vznikem Islandské republiky končí dlouhá cesta země za samostatností. Události předcházející tomuto datu a historické pouto s ostatními severskými státy je třeba zmínit, jelikož boj za samostatnost do značné míry formuje současné vnímání vlastní identity na Islandu a do velké míry i zahraniční politiku. Národní identita formovaná historickými zkušenostmi je pak sama o sobě limitujícím faktorem ve vztahu Islandu k evropské integraci (Bergmann 2014: 33).

Zásadní pro formování identity bylo období mezi lety 1830 až 1944, které lze charakterizovat jako období boje za nezávislost, přestože o boj v pravém slova smyslu se nikdy nejednalo. Pro společné národní uvědomění Islandčanů byla nejdůležitější vzpomínka na slavnou vikingskou minulost, která hrála zásadní roli ve formování určitého národního mýtu v boji země za nezávislost (Kadečková 2001: 200). Tento mýtus představuje Island jako unikátní národ a klade velký důraz na suverenitu a nezávislost země a dodnes bývá politiky nehledě na jejich stranickou příslušnost používán k posílení a legitimizaci jejich argumentů (Bergmann 2014: 38; Kadečková 2001: 200). Národní identita a suverenita jako citlivé téma se v procesu integrace objevuje opakovaně.

Island získával samostatnost postupně, v roce 1874 potvrdil dánský král novou islandskou ústavu, která mimo jiné přiznávala zákonodárnou moc islandskému Altingu, který byl do té doby pouze poradním sněmem (Kadečková 2001: 211). V roce 1904 získal samosprávu v rámci Dánského království, v roce 1918 se stal suverénním státem v personální unii s Dánskem. Dánsko si ponechalo pouze omezené pravomoci v oblastech týkajících se zahraničních vztahů, ochrany islandských vod a institutu Nejvyššího soudu, dokud si Island nezařídí vlastní (Kadečková 2001: 224). V souvislosti s tímto datem a ziskem nezávislosti zaniká staré

dělení poslanců podle jejich názoru na míru samostatnosti a vznikají moderní politické strany (Kadečková 2001: 232). Plnou nezávislost pak Island získal v roce 1944, proti vůli Dánska, které bylo od dubna 1940 okupováno Německem (Bergmann 2014: 38).

Ostrov byl v květnu roku 1940 obsazen Brity, kteří se obávali, že by mohlo dojít k obsazení tohoto strategického území uprostřed severního Atlantiku Německem (Kadečková 2001: 240). O rok později britskou armádu začala postupně nahrazovat americká. Z přítomnosti obou armád plynuly pro islandskou ekonomiku četné výhody, mimo jiné téměř vymizela nezaměstnanost; důležitý zdroj příjmů představoval vývoz ryb do Anglie (Kadečková 2001: 241, 248; Magnússon 2013: 5). Válka sice transformovala islandskou ekonomiku, na druhou stranu v tomto období nebylo řízení ekonomiky příliš propracované, navíc byla omezována přísnými kontrolami (Throhallson – Vignisson 2004: 22).

Island stejně jako ostatní země prošel poválečným obdobím nouze souvisejícím s nedostatkem spotřebního zboží a zvýšením jeho cen (Kadečková 2001: 249). Po relativním blahobytu za války musel být zaveden přidělový systém, došlo k poklesu výroby a nárůstu nezaměstnanosti. Záchrana pak přišla zejména v podobě Marshallova plánu. Jako příjemce pomoci v rámci Marshallova plánu byl Island jedním ze zakládacích členů Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci (OEEC), která byla zřízena k jeho administraci. Političtí zástupci naplno využili strategického významu země a Island nakonec v rámci Marshallova plánu obdržel v přepočtu na obyvatele nejvíce peněz mezi všemi ostatními státy. Existuje názor, že tato pomoc na druhou stranu zpomalila ekonomické reformy v zemi, protože peníze byly použity na přímé investice místo na zajištění stability země a osvobození ekonomiky od přísných kontrol (Thorhallsson – Vignisson 2004: 22).

3.2 Island a evropská integrace

V tomto období Island o integrační procesy probíhající v Evropě a zakládání mezinárodních organizací nejevil příliš velký zájem. Omezená diskuze proběhla ohledně vzniku Evropského společenství uhlí a oceli, zejména v souvislosti s možnými negativními dopady na export Islandu sestávající především z produktů rybolovu. Příliš velký zájem nevzbudilo ani založení Evropského hospodářského společenství (Thorhallsson – Vignisson 2004: 23 – 24).

Prioritou zahraniční politiky v této době byl rybolov, výhodné podmínky pro vývoz produktů rybolovu a plná kontrola Islandu nad rybolovnými teritorii v rámci svého území (Magnússon 2013: 7; Thorhallsson – Vignisson 2004: 23). Tento cíl se pak prolínal do všech pokusů o participaci na procesu evropské integrace a ovlivňoval je.

Otázka integrace se poprvé stala vážným tématem až v roce 1957, kdy nečlenské země EHS začaly v rámci OEEC jednat o vytvoření zóny volného obchodu v západní Evropě. Předpokládalo se, že trh v rámci EHS bude posilovat, proto byl snadný přístup na něj pro Island zcela zásadní. Negativní dopad z dlouhodobého hlediska by mělo posílení konkurence Islandu na těchto trzích (Thorhallsson – Vignisson 2004: 23). Prioritou Islandu bylo zajištění co možná nejvolnějších obchodních podmínek pro vývoz ryb a ostatních mořských produktů v rámci navrhované zóny. Participace Islandu byla do značné míry komplikována nutností vyjednání speciálních podmínek a výjimek. Hlavní komplikace se týkaly zemědělské produkce, která by nebyla schopná obstát v porovnání se zahraniční konkurencí. Jako problematická se jevila budoucnost zpracovatelského průmyslu, který byl do té doby chráněn vysokými ochrannými cly, a z toho důvodu by v jeho případě byla nutná delší doba na přizpůsobení se případným změnám. Pokud by se země účastnila založení zóny volného obchodu, otázkou by byla budoucnost (na západoevropskou zemi) poměrně intenzivního obchodu s východní Evropou. Kromě Lidového svazu byly politické strany více méně pro participaci na navrhované zóně

volného obchodu, nicméně z celého projektu nakonec sešlo v důsledku neshod mezi Velkou Británií a Francií (Thorhallsson – Vignisson 2004: 23 – 24).

Následovalo vytvoření Evropského společenství volného obchodu (EFTA) v roce 1960, na kterém se podílela Velká Británie, Švédsko, Norsko, Dánsko, Rakousko, Švýcarsko a Portugalsko. Přestože Island plně participoval na snahách o vytvoření volného trhu mezi šesti státy tvořícími Evropské hospodářské společenství a zbytkem států v rámci Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci v letech 1957 – 1958, prvních jednání o vytvoření EFTA se země neúčastnila. Důvodem byly velmi špatné vztahy s Velkou Británií vycházejících ze série sporů o vytyčení teritoriálních vod Islandu známé jako tzv. tresčí války³ (Magnússon 2013:7).

Zlomem v procesu se stal rok 1959 a nástup nové vlády. Jednalo se o koalici konzervativní Strany nezávislosti a Sociální demokracie, která vešla ve známost jako tzv. *government of reconstruction*. Tato koalice byla u moci až do roku 1971 a zasloužila se o radikální změny v hospodářské politice, které mimo jiné měly za cíl usnadnění participace země na evropské integraci. Nastalo přehodnocení postoje k Evropskému hospodářskému společenství, Island nemohl dále ignorovat vývoj v Evropě, zejména s ohledem na svůj strategický sektor rybolovu (Thorhallsson – Vignisson 2004: 25).

Vláda sledovala vývoj situace a v roce 1961 byla ustanovena speciální komise, která měla za úkol prozkoumání možnosti členství Islandu v EFTA jako možného způsobu zlepšení vyjednávací pozice země s EHS v oblasti volného obchodu s rybami. Komise nakonec shledala, že by Island měl opustit vyčkávací přístup a podat žádost o členství v EFTA hlavně z důvodu lepší konkurenceschopnosti země a snazší spolupráce

---

³ Tresčí války je název pro sérii konfliktů mezi Velkou Británií a Islandem, ohledně rybolovných teritorií a práv na rybolov, která podstatně přispěla ke zhoršení vztahů mezi oběma státy. Z konfrontace nakonec vyšel vítězně Island, rozšíření jeho teritorií bylo mezinárodně uznáno (Kassebaum 1997).

s ostatními rybářskými národy v rámci EFTA. Součástí žádosti měl podle komise být i požadavek na delší lhůtu na adaptaci a výjimku, která by zemi umožňovala pokračovat v obchodu s východní Evropou, přestože vláda mimo jiné usilovala o omezení tohoto obchodu a orientaci země spíše na západ a USA (Magnússon 2013: 8; Thorhallsson 2004: 25– 26).

Generální tajemník EFTA se vyjádřil v tom smyslu, že udělení výjimek bude obtížné, situaci nenahrával ani stále špatný vztah s Velkou Británií. EHS navíc oznámilo, že jednání se státy EFTA bude probíhat jednotlivě, Island přitom členství v EFTA vnímal zejména jako možnost účastnit se společných vyjednávání s EHS (Thorhallsson – Vignisson 2004: 26)

V roce 1961 bylo jasné, že ke sloučení EFTA a EHS nedojde a že státy EFTA v čele s Velkou Británií budou usilovat o členství v Evropských společenstvích (Magnússon 2013: 8). Británie a Dánsko podaly přihlášku ke členství v EHS v srpnu 1961 následovány Norskem a Dánskem a neutrální státy EFTA požádaly o přidružené členství (Thorhallsson 2004: 26). Členské státy EHS dosáhly dohody ohledně externích cel vztahujících se na mořské produkty, proto bylo nutné, aby i Island dosáhl nějaké dohody s EHS. Zavedení cel by pro zemi znamenalo zdvojnásobení současných plateb a zároveň zhoršení její konkurenceschopnosti v porovnání s rybářskými národy, které byly členy EHS. Veškeré zájmové skupiny vyvíjely tlak na vládu, aby podala žádost o členství v EHS. Mezi nimi a vládou však panovala shoda, že členství musí předcházet vyřešení již dříve zmíněných problematických otázek. Jako nejvhodnější možnost se jevil přidružené členství v Evropském hospodářském společenství (Thorhallsson – Vignisson 2004: 27).

Zůstalo ovšem pouze u teoretické diskuze. Island v této otázce nepodnikl žádné formální kroky, vláda před vyjádřením jakéhokoliv formálního stanoviska vyčkávala, jakým způsobem bude EHS reagovat na požadavky ostatních států EFTA (Phinnemore 1996: 37-38). Konec této neformální diskuze přišel v roce 1962 s vetem francouzského prezidenta

de Gaulla, které znamenalo na určitý čas přerušování aktivního vyjednávání o participaci na procesu integrace. Následovalo několik let ekonomické prosperity souvisejících opět se sektorem rybolovu a velkými úlovky a exporty sledů, které také omezily potřebu participovat na evropské integraci (Eggertson 1975: 95). Obnovení se tato otázka dočkala až v roce 1967. Nicméně tato kapitola z historie islandského přístupu k evropské integraci předznamenala, jak obtížná budou jakákoliv jednání mezi Islandem a představiteli nadnárodních organizací.

3.2.1 Postoje politických stran

Zatímco vládní strany v této fázi vystupovaly jednotně a podporovaly možnost přidruženého členství v EHS, Pokroková strana a Lidový svaz byly proti jakékoliv formě členství v nadnárodních organizacích v Evropě (Thorhallsson – Vignisson 2004: 28). Strany preferovaly spolupráci formou bilaterálních dohod, obě do určité míry ve svých argumentech kladly důraz na nacionalismus. Za povšimnutí ovšem stojí fakt, že Pokroková strana takto vystupovala až v momentě, kdy se ocitla v opozici, v předchozích jednáních ohledně zóny volného obchodu zástupci proti participaci nic nenamítali (Thorhallsson – Vignisson 2004: 28). Otázka se objevila ve volební kampani v roce 1963 se zvláštním důrazem na otázku suverenity a rozdílů v politice rybolovu mezi Islandem a EHS, kdy proti sobě stála tzv. vláda rekonstrukce a na druhé straně socialistický Lidový svaz kladoucí velký důraz na nacionalismus, podpořený Pokrokovou stranou (Magnússon 2013: 9).

V momentě kdy tehdejší ministr obchodu Gilfi P. Gislason oslovil v roce 1961 zájmové skupiny a organizace, z jednání vyplynulo, že jsou až na výjimku v případě Islandské federace práce pro členství v EHS. Mezi tyto organizace patřila Farmářská asociace, Federace vlastníků islandských rybářských plavidel a další organizace z oblasti rybářského průmyslu (Magnússon 2013: 8). Farmářská organizace poměrně záhy obrátila v reakci na pochybnosti ohledně výhod členství v Evropských společenstvích. Jak již bylo zmíněno, mezi vládními stranami a zájmovými

skupinami panovala shoda v tom, že není žádoucí usilovat o členství za každou cenu, ale pouze v případě vyjednání příznivých podmínek a vyřešení sporných otázek (Thorhallsson – Vignisson 2004: 27).

3.3 Zvláštní vztah s USA a jeho dopady na proces integrace

Tzv. zvláštní vztah Islandu se Spojenými státy americkými představuje poměrně zásadní proměnnou v celém procesu, jelikož na dlouhou dobu odstranil motivaci Islandu participovat na procesu integrace z bezpečnostních důvodů. Zároveň tato otázka rozdělila nejen politické elity, ale také islandskou veřejnost. Zejména diskuze ohledně nezávislosti a suverenity byla v této otázce velmi intenzivní.

Island si po vzniku republiky musel najít své místo v mezinárodním systému. Země zahájila diplomatické vztahy s ostatními státy a v roce 1946 se stala členským státem OSN. Zatímco v případě tohoto kroku panovala na Islandu shoda, bezpečnostní spolupráce se západem, členství v NATO a americká základna na Islandu naopak vyvolaly velký rozruch (The Central Bank of Iceland 1996).

Pozůstatkem z doby boje za nezávislost byla silná idea neutrality v islandské politice, Island měl být neutrální v záležitostech světových velmocí. Mezi zastánci tohoto ideálu byli především zástupci Strany nezávislosti a do určité míry také Sociální demokracie (Magnússon 2011: 100). Na pozadí rozvíjejícího se studenovělečného konfliktu, z důvodu strategické polohy země požadovaly USA zřízení trvalé vojenské základny na Islandu, stejně jako v mnoha jiných zemích. Právě z důvodu silného důrazu na neutralitu se na Islandu tato otázka nesečkala s přílišnou podporou. S nástupem studené války za koalice Strany nezávislosti a Sociální demokracie se ale ukázalo, že neutralita není udržitelná. Vláda začala pracovat na dohodě, která mimo jiné umožňovala využívat americkým letadlům mezinárodní letiště v Keflavíku (Magnússon 2011: 101). Ta byla podepsána v roce 1946. V souvislosti s tím, jak studená válka nabírala na intenzitě, byla vláda v roce 1949 nucena

myšlenku neutrality opustit úplně a Island se stal jedním ze zakládajících členů NATO. O dva roky později Island uzavřel bilaterální obrannou dohodu s USA, pod hlavičkou NATO. Dohoda z května 1951 zakládá na ostrově trvalou americkou vojenskou základnu se sídlem v Keflavíku. Tato smlouva se po dlouhou dobu stala velmi citlivým tématem islandské politiky (The central bank of Iceland 1996).

Nejen že spolupráce se Spojenými státy přinesla Islandu značné ekonomické výhody a vylepšila vyjednávací pozici na půdě OEEC, ale zároveň díky ní odpadla potřeba jakýmkoliv způsobem investovat do vlastních ozbrojených sil. Co se týče vlivu této otázky na postoj zemi k integraci, v očích politických elit ochrana poskytovaná Spojenými státy odstraňovala potřebu integrace z bezpečnostních důvodů. Na rozdíl od ostatních severských zemí díky dohodě o obraně Island nikdy nelákala Evropská bezpečnostní a obranná politika (Thorhallsson – Vignisson 2004: 22, 122).

Situace se měnila s vývojem studené války, s jejím koncem klesal strategický význam základny pro Spojené státy a ty deklarovaly svůj záměr postupně svá vojska z Islandu stáhnout (Thorhallsson – Vignisson 2004: 117). Byla uzavřena dohoda se Spojenými státy stanovující podmínky stažení armády, vojska měla zemi opustit do srpna 2006. Součástí dohody bylo i tzv. Společné srozumění (*Joint understanding*) stanovující rámec další spolupráce.

3.3.1 Veřejnost vs. elity v otázkách spolupráce s USA

V souvislosti se členstvím v NATO dochází v historii republiky k prvním nepokojům, kterým se svou intenzitou dokázaly vyrovnat až ty v roce 2009. Jednání v parlamentu ohledně členství v NATO doprovázely intenzivní protesty před jeho budovou. Otázka členství v NATO dlouhodobě rozdělila nejen elity, ale také veřejnost. Veřejnost byla rozdělená i v otázce bezpečnostní spolupráce a obranné dohody s USA. Stejně rozpory se podle Bergmanna týkaly i debat ohledně participace na

procesu evropské integrace. Otázka vojenské základny ještě více vyostřila nacionalismus v islandské společnosti, debata ohledně zahraniční politiky se stala velmi vyostřenou a zastínila ostatní politická témata (Bergmann 2011: 8; Thorhallsson – Vignisson 2004: 107).

Nejsilnější podporu měla obranná dohoda a členství v NATO u Strany nezávislosti. I přes podobné priority v zahraniční politice, u SDP z počátku obranná dohoda a vojenská základna takovou podporu neměly, někteří členové se k těmto otázkám stavěli odmítavě. Po pádu levicové vlády v roce 1985 ale Sociální demokracie těmto otázkám vyjádřila podporu. Členství v NATO sice mělo podporu Pokrokové strany, nicméně v otázce obranné smlouvy už takový pozitivní přístup nepanoval. V otázce vojenské základny a obranné dohody byla strana rozdělená. Lidový svaz, jako silně levicová strana byl jednoznačně proti členství v NATO, i proti spolupráci v oblasti obrany. Základnu v Keflavíku strana vnímala jako přímou hrozbu pro Islandskou nezávislost a národní identitu (Thorhallsson – Vignisson 2004: 105). Mnozí však uvítali ochranu, kterou armáda spojených států poskytla. Při hlasování v parlamentu bylo 37 členů parlamentu pro členství a 13 proti němu (Magnússon 2011: 102).

Co se týče veřejného mínění, podle průzkumu z roku 1955 provedených agenturou Gallup pro americké úřady ohledně přístupu islandské veřejnosti ke členství v NATO a základně v Keflavíku, pouze 28% veřejnosti souhlasilo s obrannou dohodou s USA, zatímco 48% bylo proti. Členství v NATO mělo u veřejnosti podstatně větší podporu, souhlasilo s ním 44% veřejnosti (Ingimundarson cit dle Magnússon 2011: 102). Podle průzkumů ze 70. a 80. let většina dotazovaných s existencí základny souhlasila, nicméně převaha byla pouze těsná, proti bylo mezi 33 – 48% dotazovaných. Až v 90. letech se opozice zmenšila na zhruba jednu čtvrtinu elektorátu (Hardarson cit. dle Thorhallsson – Vignisson 2004: 108).

3.4 Dílčí souhrn kapitoly

V této kapitole jsme se soustředili na dvě hlavní otázky poválečného období, a to sice na zahájení spolupráce s Evropou v zájmu zajištění výhodných podmínek pro rybolov a na vyhocenou debatu ohledně bezpečnostní spolupráce se Spojenými státy.

Zájem o integraci vzbudil vývoj v Evropě, který měl potenciál ohrozit vývozy produktů rybolovu a jejich konkurenceschopnost na evropských trzích. Jednou ze změn souvisejících s nástupem nové vládní koalice v roce 1959 bylo otevření se možnosti spolupráce s Evropou, zejména z ekonomických důvodů. Ohledně participace Islandu se ale objevila řada komplikací v podobě ohrožení domácích zemědělských produktů z důvodu jejich malé konkurenceschopnosti, obchod s východní Evropou, požadavky na výjimky a delší časovou lhůtu na adaptaci nejen pro zpracovatelský průmysl. V této fázi nakonec zůstalo pouze u teoretické diskuze. Otázka rozdělila jak veřejnost, tak politické strany. Strany tvořící tzv. vládu rekonstrukce byly pro, Lidový svaz zásadně proti. V počátcích se Pokroková strana proti evropské integraci nijak nevyjadřovala, nicméně když se ocitla v opozici, vystupovala proti jakékoliv formě členství.

Ještě více kontroverzní byla otázka bezpečnostní spolupráce se Spojenými státy a to zejména v souvislosti s přetrvávajícím nacionalismem ve společnosti a otázkou sdílení nově nabyté suverenity. Islandská vláda v souvislosti se zintenzivněním studenoválečného konfliktu opustila politiku neutrality a rozhodla se pro členství v NATO a bezpečnostní spolupráci se Spojenými státy. Tyto kroky rozpoutaly intenzivní diskuzi. Strana nezávislosti byla jednoznačně pro, po určitém čase toto stanovisko převládlo i na straně Sociální demokracie. Pokroková strana podporovala členství v NATO, obranná dohoda již takovou podporu neměla. Lidový svaz byl po celou dobu jednoznačně proti. Proti obranné dohodě byla i velká část veřejnosti, podpora členství v NATO značně kolísala. Po dlouhou dobu byla větší část veřejnosti pro,

ovšem velmi těsně. Takto to bylo až do 90. let, kdy konečně došlo k poklesu počtu voličů, kteří s obrannou spoluprací nesouhlasili.

4 EVROPSKÉ SDRUŽENÍ VOLNÉHO OBCHODU

4.1 Jednání ohledně členství v EFTA

Paradoxně to byla Velká Británie, která v roce 1965 navrhla v rámci posílení organizace přizvání Islandu a Irska do organizace. Motivací Islandu k usilování o členství v EFTA bylo zejména usnadnění exportu ryb a ostatních mořských produktů, zlepšení konkurenceschopnosti země na evropských trzích a snazší spolupráce s ostatními skandinávskými státy, která do určité míry přešla právě pod EFTA (Thorhallsson – Vignission 2004: 28 – 29). Jednání ohledně členství v EFTA přišla v době krize rybolovu, která ve druhé polovině 60. let vedla k prudkému hospodářskému propadu. Vláda se snažila o industrializaci a obnovu některých průmyslových odvětví, aby se zbavila závislosti ekonomiky na rybolovu (Phinmore 1996: 37). Cílem byla diverzifikace ekonomiky, jejíž řízení bylo kvůli závislosti na nestabilním odvětví rybolovu komplikované (Eggertson 1975: 95). Jednou z hlavních priorit a cílů vlády bylo dosažení dohody s ES ohledně snížení cel pro produkty rybolovu (Magnússon 2013: 8).

Přestože se podstatná část debaty točila kolem rybolovu a ekonomiky, stranou nezůstala ani otázka nezávislosti a suverenity. V rámci opozice vůči tomuto kroku se vyskytovaly argumenty o jedinečnosti islandského národa, pro kterou by kooperace v rámci nadnárodních organizací mohla představovat hrozbu. Jedinečnost země by podle některých zástupců měla být ve vyjednávacím procesu respektována a byla použita jako odůvodnění několika výjimek a speciálních opatření, které vláda při vyjednáváních požadovala (Bergmann 2011: 8).

Zahájení jednání předcházelo vypracování analýzy možných dopadů členství v EFTA. Jako pozitivum tato zpráva prezentovala usnadnění přístupu produktů rybolovu na evropské trhy a zlepšení jejich konkurenceschopnosti. Zpráva naopak předvídala možné negativní

dopady na islandský zpracovatelský průmysl, jehož budoucnost by mohlo ohrozit zrušení ochranných cel. Dále zmiňovala komplikace pro budoucnost obchodu s východní Evropou, a to i přesto, že už nedosahoval takové úrovně jako dříve (Thorhallsson – Vignisson 2004: 29). Jednání zároveň doprovázelo jmenování speciální komise složené ze zástupců všech stran v parlamentu, která otázku konzultovala se zájmovými skupinami z oblasti rybolovu, zemědělství, zpracovatelského průmyslu a obchodu (Magnússon 2013: 9).

Politickým tématem se otázka členství v EFTA stala ve volbách v roce 1967, hlavním důvodem pro zahájení jednání byla zhoršující se pozice islandských mořských produktů na evropských trzích. Zajištění příznivějších podmínek pro toto odvětví tak bylo hnacím motorem jednání. V této oblasti měla jak vláda, tak zájmové skupiny z oblasti rybolovu shodné cíle – zajištění bezcelního přístupu na evropské trhy pro islandské produkty rybolovu bez nutnosti přiznat rybolovná práva zahraničním plavidlům. Jedním z hlavních důvodů zájmu vlády o členství v EFTA byla stále možnost zajištění dohody o volném obchodu s ES (Thorhallsson – Vignisson 2004: 30). Jednání se rozběhla v roce 1969, vláda měla v jejich rámci čtyři hlavní cíle. Island požadoval, aby mohl využívat všech výhod, které už EFTA zavedla, a zároveň požadoval lhůta na zrušení všech svých již dříve zmíněných cel a omezení. Třetím požadavkem bylo zachování obchodu s východní Evropou. Čtvrtým tématem bylo vyřešení některých bilaterálních otázek – pokud by nedošlo k dohodě o zóně volného obchodu, Island by potřeboval speciální bezcelní vývozní kvóty pro export mražených ryb do Británie. Island také požadoval podporu ostatních severských zemí pro zvýšení prodeje jehněčího masa a posílení postavení jeho zpracovatelského průmyslu (Thorhallsson – Vignisson 2004: 31).

Vláda byla ve vyjednávání úspěšná, podařilo se jí dosáhnout téměř všech stanovených požadavků. Na Island se od začátku vztahovalo zrušení všech cel, kterého využívaly státy EFTA. Byla vyjednána desetiletá lhůta na zrušení dovozních cel, obchod s východní Evropou

(hlavně SSSR) zůstal zachován. Jako složitější se ukázala jednání v otázce zajištění lepších podmínek pro vývozy do Británie, podle vlády v oblasti přístupu na trhy existovala určitá nerovnováha. Velká Británie ale nakonec souhlasila se zrušením cel na mražené rybí výrobky, zároveň byl vytvořen systém minimálních cen pro tyto produkty. Smlouva byla nakonec parlamentem ratifikována a Island se tak mohl k prvnímu březnu 1970 stát členským státem EFTA.

V roce 1972 Island, stejně jako ostatní severské země, uzavřel Dohodu o volném obchodu s ES zahrnující výrazné snížení cel na vývoz produktů rybolovu (Magnússon 2013: 9). Dohody byly pro všechny státy více méně stejné, za cíl si kladly postupné zřízení volného obchodu s průmyslovým zbožím v období čtyř a půl roku a zrušení veškerých celních a kvantitativních omezení pro toto zboží do roku 1984. V případě Islandu se dohoda vztahovala pouze na ‚ekonomické záležitosti‘, což potvrzuje, že se primárním cílem Islandu v celém procesu se stalo zajištění výhodných podmínek pro produkty rybolovu (Phinnemore 1996: 41). Dohoda byla nakonec ratifikována až v únoru 1973, proces zkomplikovalo unilaterální rozšíření rybolovných teritorií Islandem. I přes tyto komplikace se vládě podařilo vyjednat velmi výhodné podmínky v oblasti volného trhu, dohoda měla neobvyklou podporu napříč všemi stranami. Součástí dohody byl tzv. Protokol 6, zajišťující volný přístup na trhy v rámci ES pro většinu produktů rybolovu. Opět z důvodů neshod ohledně rybolovných teritorií tento protokol vstoupil v platnost až v roce 1976 (Thorhallsson – Vignisson 2004: 33). Vyjednané podmínky byly pro Island na tolik výhodné, že na dlouhou dobu zanikla potřeba země jakkoliv se dále podílet na procesu evropské integrace.

4.2 Postoj politických stran, zájmových skupin a veřejnosti

Otázka členství v EFTA rozdělila jak politickou reprezentaci a zájmové skupiny, tak islandskou veřejnost. Strany tvořící tzv. vládu rekonstrukce, tedy Strana nezávislosti a Sociální demokracie, v otázce vystupovaly jednotně. Ministr Gíslason, hlavní zastávce členství, nacházel

značnou podporu ve Straně nezávislosti, u tehdejšího premiéra Bjarniho Benediktssona i ministra obchodu Jóhanna Hafsteina (Thorhallsson – Vignisson 2004: 30). Zejména z důvodu posílení ekonomiky považovaly vládní strany členství za nezbytné a vyloučily negativní dopady na islandskou suverenitu (Magnússon 2013: 9).

Opoziční strany vnímaly tuto formu spolupráce s Evropou jako zbytečnou, odmítaly členství v nadnárodních organizacích, a to zejména kvůli možným důsledkům pro islandskou suverenitu a nezávislost. Jako negativní bylo vnímáno možné posílení vlivu zahraničních společností na islandskou ekonomiku (Magnússon 2013: 9). I přes kritiku vládních stran Pokroková strana dlouho nemohla zaujmout oficiální stanovisko s odvoláním na neurčité a nedostatečně prozkoumané důsledky členství v EFTA, zejména pro zpracovatelský průmysl (Thorhallsson – Vignisson 2004: 30). Strana zaujala vyčkávací přístup, při hlasování v parlamentu se poslanci strany zdrželi hlasování a strana byla ve svém postoji nejednotná. Předseda Eysteinn Jónsson podle svého vyjádření odmítl sdílet zodpovědnost za politiky současné vlády (Thorhallsson – Vignisson 2004: 32). Zásadně proti členství byl Lidový svaz, přestože dva zástupci Federace práce v rámci strany členství podporovaly. Mezi argumenty strany proti byla možnost vyšších daní a nejistá pozice výrobního průmyslu, kde by členství v EFTA mohlo vést k vysoké nezaměstnanosti (Thorhallsson – Vignisson 2004: 32).

Zájmové skupiny ze zemědělského sektoru byly z počátku spíše pro členství v EFTA, ke změně stanoviska došlo v roce 1969. Proti členství se poté stavěly s argumentem, že by mohlo poškodit nejen zemědělství ale i islandskou společnost jako celek. Je pravděpodobné, že úzké kontakty Pokrokové strany se zemědělským sektorem do určité míry mohly za to, že strana a skupiny zaujaly v této otázce podobné stanovisko (Magnússon 2013: 10; Thorhallsson – Vignisson 2004: 32). Průmyslové skupiny byly v otázce spíše pro, a to i přesto, že členství v EFTA s sebou pro toto odvětví neslo z krátkodobého hlediska četné negativní důsledky. Islandská vláda ale přislíbila, že problémy v otázce daní, financování,

technických záležitostí apod. pomůže řešit (Thorhallsson – Vignisson 2004: 32).

Přestože z tohoto období nejsou dostupné průzkumy veřejného mínění v otázce členství v EFTA, z dostupných zdrojů je podle Thorhallssona jasné, že i veřejnost byla v otázce rozpolcena. Hlasování v parlamentu ohledně podání žádosti o členství bylo navíc doprovázeno poměrně intenzivními protesty před jeho budovou (Thorhallsson – Vignisson 2004: 31).

4.3 Dílčí souhrn kapitoly

Zejména z ekonomických důvodů a s cílem zajištění lepších podmínek pro produkty rybolovu na evropských trzích se Island rozhodl pro členství v Evropském společenství volného obchodu. Jednáním předcházelo vypracování analytické zprávy a konzultace zájmových skupin. Lepší přístup na trhy pro produkty rybolovu byl jasným pozitivem, komplikace zpráva předpokládala v oblasti islandského zpracovatelského průmyslu nebo obchodu s východní Evropou. Při vyjednáváních vláda na svých podmínkách trvala a v závěru se tak zástupcům podařilo obhájit převážnou část svých požadavků.

Island se v roce 1970 stal členským státem EFTA, zároveň se podařilo naplnit jeden z hlavních cílů jednání – země díky členství v EFTA vyjednala dohodu o volném obchodu s Evropskými společenstvími. Na rozdíl od členství v EFTA, tato dohoda měla podporu všech politických stran. Členství v EFTA a dohoda o volném obchodu s ES představovaly naplnění cílů, se kterými země do vyjednávání vstupovala a na Islandu na dlouhou dobu vymizela motivace jakkoliv dále participovat na procesu integrace.

Členství v EFTA opět rozdělilo jak společnost, tak politické elity a zájmové skupiny. Vládní koalice Strany nezávislosti a Sociální demokracie byly v otázce za jedno, zejména z ekonomických důvodů

považovaly participaci na integraci za nutnou a popíraly možné negativní dopady na suverenitu země. Pokroková strana v otázce dlouho nevyjádřila své jasné stanovisko, nicméně kroky vlády často kritizovala. Poukazovala zejména na možné negativní dopady na zpracovatelský průmysl. Lidový svaz již od samého počátku vyjadřoval nesouhlas se členstvím v EFTA. Opozice argumentovala možnými negativními dopady na zpracovatelský průmysl a zaměstnanost, zmíněno bylo i ohrožení státní suverenity a nezávislosti země v souvislosti se členstvím v nadnárodní organizaci. Jednání doprovázely protesty veřejnosti.

5 DOHODA O EVROPSKÉM HOSPODÁŘSKÉM PROSTORU

5.1 Jednání o EHP

Poté, co se Island připojil k EFTA, debata o dalším zapojení se do procesu evropské integrace opět na nějaký čas utichla. Dohody o volném obchodu mezi státy EFTA a ES, které vešly v platnost v roce 1973, zajistily státům EFTA výhodnou spolupráci a nárůst obchodu s ES. V očích zájmových skupin a politických stran na Islandu bilaterální dohoda o volném obchodu uzavřená mezi Evropskými společenstvími a Islandem v roce 1972 zajistila dobrou konkurenceschopnost produktům islandského rybolovu na evropských trzích a země celkově postrádala motivaci se do změn probíhajících v Evropě zapojit (Thorhallsson – Vignisson: 2004: 34, 39).

Proces evropské integrace ale probíhal dál, na jeho zintenzivnění měl vliv zejména nástup Jacquese Delorse do funkce předsedy Evropské komise v roce 1985 (Fiala – Pitrová 2003: 115). Jedním ze zásadních kroků bylo zahájení formálních rozhovorů mezi státy ES a EFTA o navázání užší spolupráce, která měla vyvrcholit vytvořením Evropského hospodářského prostoru (EHP) v roce 1994 (Fiala – Pitrová 2003: 125).

Island z počátku o tento vývoj nejevil příliš velký zájem, nicméně v roce 1986 došlo k rozšíření Evropských společenství o Portugalsko a Španělsko – dva největší odběratele islandských ryb a také největší konkurenty Islandu na moři. V souvislosti s tím prudce narostl prodej ryb do zemí ES a vláda musela na situaci nějakým způsobem reagovat (Thorhallsson – Vignisson 2004: 39).

Debata o přijetí Dohody o EHP byla stejně intenzivní jako dohoda o vstupu do EFTA. Island do vyjednávání vstoupil s jasnými požadavky, z nichž odmítal ustoupit. Základním cílem bylo zajištění volného obchodu pro produkty rybolovu. Na rozdíl od jiných zemí vláda zcela vyloučila možnost umožnit rybolov cizích zemí v islandských vodách výměnou za

lepší přístup na evropské trhy. Stejně tak nepřipadalo v úvahu přijetí společné rybářské politiky. Právě nekompromisní odmítnutí této politiky představovalo v jednáních s ES značný problém. Zástupci Evropských společenství nesouhlasili s tím, že by s produkty rybolovu mělo být zacházeno jako s průmyslovými výrobky, o volném obchodu s produkty rybolovu byli ochotni jednat pouze v kontextu této politiky (Thorhallsson – Vignisson 2004: 40).

I přes složitost jednání byl konečný výsledek pro Island velmi pozitivní. Vládě se podařilo vyjednat bezcelní status pro 90% produktů rybolovu, limitované dovozy zemědělských produktů a omezení v oblasti zahraničních investic do rybolovného a energetického sektoru. V této fázi jednání Islandská vláda deklarovala svůj záměr participovat na dohodě (Thorhallsson – Vignisson 2004: 40). Smlouva byla ratifikována v lednu 1993; 33 členů parlamentu bylo pro, 23 proti a 7 se zdrželo hlasování (Magnússon 2011: 117). Smlouva o EHP nakonec vstoupila v platnost k 1. lednu 1994.

Zatímco ostatní státy EFTA mezi lety 1989 a 1992 jeden po druhém žádaly o členství v ES, na Islandu v této otázce proběhla pouze omezená diskuze, zejména v souvislosti s volbami v roce 1991 (Kristinsson 1996: 150). Nová koalice Sociální demokracie a Strany nezávislosti se rozhodla zaměřit svou plnou pozornost na možnosti EHP, místo na komplikování situace debatami o členství. Island vnímal dohodu o EHP spíše jako alternativu ke členství v ES (Ingebritsen 1998: 86; Kristinsson 1996: 150). V roce 1994 bylo několik institucí pověřeno zkoumáním případných pro a proti členství země v Evropské unii, nicméně v tomto období vláda o podání žádosti o členství na rozdíl od ostatních severských zemí vážně neuvažovala (Kristinsson 1996: 150; Thorhallsson – Vignisson 2004: 47)

5.2 Postoje politických stran

Do průběhu jednání o EHP zasáhly volby v roce 1991 a je zajímavé pozorovat, jakým způsobem se postoje politických stran vyvíjely

v souvislosti s tím, zda byly strany ve vládě nebo v opozici. V momentě zahájení jednání tvořily vládní koalici Pokroková strana, Sociální demokracie a Lidový svaz a to od roku 1988. Sociální demokracie podporovala dohodu o EHP, v rámci zbylých dvou stran existovaly frakce vyjadřující určité pochybnosti. Veřejně ale strany proces nekritizovaly a participovaly na probíhajících jednáních. I přes tyto rozpory byla vláda připravena podpořit ‚čtyři svobody‘ v momentě, kdy se nebudou dotýkat přístupu do islandských rybolovných teritorií (Benediktsson cit. dle Thorhallsson – Vignisson 2004: 41). Pravděpodobně i z důvodů rozporů v rámci stran se koalice rozpadla a po volbách v roce 1991 se zformovala nová, složená ze Sociální demokracie a Strany nezávislosti (Thorhallsson – Vignisson 2004: 41).

Dokud byla konzervativní Strana nezávislosti v opozici, podporovala spíše než participaci na Dohodě o EHP bilaterální vyjednávání s ES v oblasti volného obchodu s produkty rybolovu. V momentě kdy se stala vládní stranou, upustila od prosazování bilaterální dohody s ES. Nově zvolený předseda Davíð Oddsson se zdál být ve svém přístupu Dohodě o EHP otevřen (Magnússon 2011: 115). Již od samého počátku bylo cílem Strany nezávislosti získat volný přístup na evropské trhy pro produkty rybolovu, bez nutnosti povolit vstup zahraničním investorům do sektoru rybolovu a tak, aby si země zachovala kontrolu nad svými rybolovnými teritorii. Tyto podmínky sdílely o ostatní politické strany. Zároveň byla strana pro zachování určitých omezení pro dovozy zemědělských produktů, s cílem ochránit domácí zemědělskou produkci (Thorhallsson – Vignisson 2004: 42).

Poté, co se strany ocitly v opozici, Aliance lidu a více než polovina zástupců Pokrokové strany byli proti participaci země na dohodě. Jedinou stranou, která po celou dobu nezměnila svůj postoj, byl Svaz žen. Dohoda o EHP podle strany negarantovala dostatečné hájení zájmů žen (Thorhallsson – Vignisson 2004: 42 – 43).

Ve volbách v roce 1991 sehrála určitou roli otázka vztahu Islandu a Evropských společenství. Přestože otázka Islandu a ES nebyla na rozdíl od Dohody o EHP projednávána, Svaz žen, Lidový svaz a Pokroková strana už v této fázi odmítaly členství země v ES. Sociální demokracie a Strana nezávislosti se vyvarovaly jasných stanovisek, možnost členství však oficiálně nevyloučily (Kristinsson 1991: 350) Pokroková strana vyvíjela značné úsilí, aby se otázka stala jedním z volebních témat. Předseda Pokrokové strany Steingrímur Hermannsson naznačoval, že po svolení Sociální demokracie a Strany nezávislosti tyto zmíněné strany budou usilovat o vstup země do ES. Strany na toto tvrzení v podstatě nereagovaly. Oddson pouze zmínil, že v momentě kdy bude tato otázka na pořadí dne, proběhne referendum, ve kterém se k otázce vyjádří veřejnost. Hermannsson dokonce došel tak daleko, že volby označil za referendum o této otázce, na což zástupci SDP a Strany nezávislosti reagovali velmi pobouřeně. Vyjádřili se v tom smyslu, že otázka zatím není na pořadu dne, dokud se nedořeší EHP a další otázky ohledně rybolovu a ES. Přestože na výsledky voleb neměla tato otázka příliš velký vliv, samotné volby a předvolební kampaň značně ovlivnily přístup veřejnosti k procesu evropské integrace (Kristinsson 1991: 351). Podpora členství mezi veřejností v roce 1991 v souvislosti s volební kampaní značně poklesla, jak si ukážeme v následující podkapitole (Kristinsson 1991: 351).

Co se týče zájmových skupin, zástupci sektoru rybolovu a zpracovatelského průmyslu požadovali zejména vyjednání výhodných podmínek s ES. Primárním zájmem vývozců produktů rybolovu byl zisk přístupu na trhy v rámci ES, stejně jako Strana nezávislosti zcela vyloučili možnost udělení práv k rybolovu v islandských vodách výměnou za lepší přístup na trhy. Zájmové skupiny z oblasti rybolovu vyjadřovaly Dohodě o EHP podporu, v požadavcích lze sledovat shodu s prioritami vlády. Stejně tak byli pro zástupci zpracovatelského průmyslu, Federace islandských zaměstnavatelů a Islandská obchodní komora. Naopak proti byly zemědělské organizace, zejména kvůli liberalizaci v oblasti dovozu

zemědělských produktů a změnách ve vlastnictví pozemků, které z přijetí dohody vyplývaly (Thorhallsson – Vignisson 2004: 44-45).

5.3 Postoj veřejnosti k Dohodě o EHP a ES

Co se týče postoje veřejnosti k přijetí Dohody o Evropském hospodářském prostoru, ta svůj nesouhlas vyjádřila prostřednictvím petice podepsané více než 34 000 voličů (zhruba 19% tehdejšího elektorátu) (Thorhallsson – Vignisson 2004: 43). V roce 1992 zazněl požadavek na referendum, který ovšem nebyl vyslyšen, a to i přesto že mu opoziční strany v parlamentu, stejně tak jako některé zájmové skupiny, vyjádřily podporu. V souvislosti s bojem proti EHP vzniklo hnutí *Solidarity for an Independent Iceland*, odpůrci dokonce argumentovali tím, že přijetí dohody je z důvodu sdílení suverenity v rozporu s islandskou ústavou, kterou vláda tímto krokem porušuje (Magnússon 2011: 115). Podle průzkumu veřejného mínění z října roku 1992 bylo 46% dotázaných pro participaci na Dohodě o EHP, 44% proti (Magnússon 2011: 116). Zhruba 76% dotázaných, kteří se vyjádřili k této otázce, zároveň požadovalo referendum (Magnússon 2011:116).

Od roku 1989 byly prováděny pravidelné výzkumy veřejného mínění v otázce Islandu a participace na procesu evropské integrace. Přestože v otázce EHP značná část veřejnosti vyjádřila svůj nesouhlas prostřednictvím petice, podpora tomuto kroku velmi těsně převažovala nad nesouhlasem. Co se týče evropské integrace, v období mezi roky 1989 a 1991 větší část dotazovaných byla pro členství Islandu v ES než proti němu. Velká část veřejnosti zůstávala v otázce členství nerozhodnutá (Kristinsson 1996: 351).

Situace se obrátila v roce 1991 v souvislosti se zmiňovanými volbami a do dubna 1994 převládal nesouhlas se členstvím. V dubnu opět převládla podpora, ovšem v průběhu roku opět pomalu klesala (Kristinsson 1996: 153). V roce 1990 bylo pro členství 42 % dotázaných, proti 27 %, nerozhodnutých 31 %. V květnu roku 1991 už bylo pro pouze

20 %, 50 % dotázaných se vyjádřilo proti a zbylých 30 % zůstalo v otázce nerozhodnutých (Kristinsson 1991: 351). V letech 1991 až 1994 převládal u veřejnosti negativní postoj, který se v roce 1994 opět obrátil v podporu. Ta ovšem v průběhu roku opět klesala. Co se týče pozitivního postoje veřejnosti před volbami v roce 1991, Kristinsson podotýká, že v té době neprobíhala žádná intenzivní veřejné debata, ani informovanost v otázce nebyla příliš velká. Podpora proto byla založená spíše na jakýchsi neurčitých sympatiích k Evropě (Kristinsson 1996: 115).

5.4 Dílčí souhrn kapitoly

Opět zejména z ekonomických důvodů nemohla islandská vláda v 80. letech ignorovat proces evropské integrace a z důvodu zajištění výhodných podmínek pro produkty rybolovu se zapojila do vyjednávání o Evropském hospodářském prostoru. Nekompromisní přístup k vyjednávání a neochota ustoupit ze svých požadavků se nakonec vyplatily, vládě se podařilo vyjednání velmi výhodných podmínek.

V průběhu debaty se měnila stanoviska politických stran. Paradoxně strany, které tvořily vládní koalici při zahájení debaty, nakonec byly proti. Požadavky politických stran, zejména Strany nezávislosti, která se dostala do vlády ve volbách 1991, se shodovaly se zájmy zájmových skupin rybolovného průmyslu. Jednalo se o výhodné podmínky po vývoz produktů rybolovu, zároveň ale i o zachování kontroly nad islandskými vodami v rukou islandské vlády, omezené zahraniční investice a vliv zahraničních subjektů a omezené dovozy zemědělských produktů. Koalice Strany nezávislosti a Sociální demokracie byla pro členství v EHP, proti byl Lidový svaz, Aliance žen a z části i Pokroková strana. Pro členství byly téměř všechny zájmové skupiny kromě těch ze zemědělského sektoru. V této době (v souvislosti s volbami v roce 1991) se zejména z iniciativy Pokrokové strany stává tématem i možnost členství Islandu v ES. Pokroková strana, Lidový svaz a Aliance žen byly proti touto kroku. Sociální demokracie a Strana nezávislosti nevydaly žádné oficiální stanovisko, nicméně zároveň tuto možnost neodmítaly.

Otázka Islandu a participace na procesu evropské integrace se nakonec tématem voleb stala, více než samotný výsledek však ovlivnila veřejné mínění. Podpora veřejnosti ve sledovaném období značně kolísala. Ačkoliv lze namítnout, že rozhodování veřejnosti bylo založené na nedostatečně rozsáhlé diskuzi a omezené informovanosti, z počátku podpora mírně převažovala nad nesouhlasem s participací. To se změnilo v souvislosti s volební kampaní v roce 1991, kdy v průzkumech převládal negativní postoj. Situace se obrátila v roce 1994, podpora ovšem opět pomalu klesala a stále můžeme pozorovat velké procento nerozhodnutých dotázaných. Jak veřejnost, tak některé politické strany a zájmové skupiny volaly po referendu. Přestože bylo předsedou Strany nezávislosti zmíněno, nikdy k němu nedošlo.

6 OBDOBÍ OD PŘIJETÍ DOHODY O EHP K PODÁNÍ ŽÁDOSTI O ČLENSTVÍ V EVROPSKÉ UNII

6.1 Důsledky přijetí Dohody o EHP a teoretická debata

Jak jsme si rozebrali v minulé kapitole, při vyjednáváních předcházejících přijetí Dohody o EHP byli zástupci země nadmíru úspěšní a podařilo se jim vyjednat téměř všechny stanovené podmínky. Dohoda s sebou nesla pro Island četná pozitiva, nejdůležitějším z nich byl přístup na vnitřní trh Evropské unie. Díky přijetí Dohody o EHP došlo k velkému přílivu kapitálu do ekonomiky, došlo k harmonizaci hospodářské a obchodní legislativy a k modernizaci administrativních postupů (Thohrallsson – Vignisson 2004: 45). Dohoda o EHP poskytla Islandu přístup k těm prvkům integrace, které jsou pro zemi nejdůležitější a nevýhodnější a zároveň umožnila, aby se vyhnula těm, které již za tak výhodné nepovažuje (Ministry for foreign affairs cit. dle Thohrallsson – Vignisson 2004: 45). Toto ostatně potvrdil i premiér Oddson, ve svém projevu na univerzitě v Oxfordu v roce 2004. Pro Oddsona byl klíčový fakt, že dohoda umožňuje vstup na společný trh v rámci EU. Island sice nezískává plný přístup k politickému rozhodování v rámci EU, ale to stejně podle premiéra nikdy cílem jednání nebylo. Dohoda o EHP poskytuje přístup do oblastí, které jsou pro zemi výhodné a zajímavé, aniž by musely být přijaty ty aspekty evropské politiky, které nejsou v souladu se zájmy země⁴. Jako zcela konkrétní příklad je opět uváděna společná rybářská politika a z ní vyplývající situace kdy hlavní politická rozhodnutí v oblasti rybolovu už nejsou v pravomoci členských zemí, ale institucí v rámci EU. Tato situace je podle Oddsona nepřijatelná ve všech ohledech (Oddson 2004; Thohrallsson – Vignisson 2004: 45). Po roce 1994 pozorujeme návrat k tradiční ‚wait and see‘ politice, zástupci pozorně sledovali vývoj EU v průběhu času se zaměřením na průběh jednání v ostatních státech a na to, jakým způsobem budou zohledňovány jejich

---

⁴ Smlouva o EHP se netýká Společné obchodní politiky, společné zemědělské politiky, přímého a nepřímého zdanění a Smlouvy o Evropské unii (Gstöhl 1996: 55).

požadavky. Vláda se zdržela podnikání jakýchkoliv formálních kroků směrem ke členství (Kristinsson 1996: 132). Nicméně Bergmann tvrdí, že v této fázi byla spolupráce tak intenzivní, že by se v podstatě dalo hovořit o de facto členství Islandu v Evropské unii (Bergman 2009: 212).

Teoretická diskuze se točila zejména kolem státní suverenity, dominoval jí problém tzv. dvojitého demokratického deficitu. Jako demokratický deficit v souvislosti s evropskou integrací rozumíme ztrátu legitimacy vyplývající z převodu pravomocí ze suverénních národů na nadnárodní instituce EU (Leach 2000: 62). Island sice získává přístup na společný trh Evropské unie, ale současně jako nečlenský stát Evropské unie pouze pasivně přijímá evropskou legislativu, aniž by měl možnost aktivně se podílet na její tvorbě. Jedná se tedy o deficit dvojitý (Goodeve 2005: 90). Zejména ze strany zastánců členství zazníval argument, že v zájmu vyvážení této ztráty by bylo vhodné požádat o členství, a mít tak možnost přijímanou legislativu ovlivnit (Goodeve 2005: 90).

Logickým protiargumentem bylo, že členství by s sebou neslo přijetí společné rybářské politiky. Z důvodu důležitosti tohoto odvětví, kterou v minulých kapitolách potvrdila intenzita, s jakou politické elity hájily jeho zájmy, nepřipadala v úvahu sdílená kontrola nad tímto odvětvím. Nesouhlas s přijetím společné rybářské politiky sdílely všechny politické strany, ne všechny se ale k otázce stavěly čistě odmítavě. Například předseda Pokrokové strany zmiňoval možnost vyjednání příznivých podmínek v případě jednání s Evropskou unií (Asgrímson cit. dle Hálfarnason 2004: 129). Řada autorů poukazuje na možný skrytý význam tohoto problému. Pokud by společná rybářská politika byla skutečně jediným důvodem odmítání EU, nabízí se otázka, proč do roku 2008 nikdo z politických představitelů nebyl ochoten formálně zahájit jednání s cílem zjistit, jak by bylo ve vyjednávacím procesu s tímto požadavkem naloženo. Vysvětlení lze hledat v dalším, ne tak zřejmém významu rybolovu. Ekonomické důležitosti rybolovu se podle některých autorů prolíná s důležitou úlohou rybolovu při formování národní identity (Bergmann 2009: 209; Bergmann 2014: 35; Gstöhl 2002: 214). Rybolov

zajistil Islandu ekonomickou prosperitu a nezávislost, podle Bergmanna je proto plná kontrola nad rybolovnými teritorii a rybolovem celkově symbolem svobodného a nezávislého islandského národa (Bergmann 2014: 42). Identita jako taková představuje v této fázi samostatnou překážku integrace, ztráta suverenity způsobená plným členstvím v nadnárodní organizaci typu Evropské unie stále nebyla v souladu s vnímáním vlastní identity na Islandu a zejména zástupci Strany nezávislosti a Hnutí levicových zelených na tomto základě členství v EU stále odmítali (Bergmann 2014: 41; Hálfðanarson 2004: 139; Thorhallsson 2002: 359).

Zatímco suverenita a národní identita jsou poměrně nekonkrétní a obtížněji uchopitelné pojmy, odmítání participace na procesu, nebo spíše nedostatek motivace k jejímu zahájení, lze také vysvětlit ekonomickými podmínkami. Jako jeden z důvodů omezeného zájmu o participaci na procesu integrace lze identifikovat i nedostatečnou ekonomickou motivaci (Goodeve 2005: 96). Počátek 21. století se na Islandu nesl v duchu ekonomické prosperity. Nicméně právě prudký ekonomický vzestup, způsobený reformami vlády Strany nezávislosti a Sociální demokracie, nakonec skončil pádem vládní koalice a podáním přihlášky o členství v Evropské unii.

S nástupem nové vlády, v čele s premiérem Oddsonem, který se do značné míry inspiroval politikou Ronalda Reagana a Margaret Thatcher, Island přijal tržní kapitalismus, došlo k deregulaci finančních trhů, k nárůstu trhu s akciemi a expanzi bank do zahraničí. Reformy otevřely dveře přílivu zahraničního kapitálu do země, vzrostla životní úroveň a životní náklady (O'Brien 2010: 126). Islandská ekonomika byla historicky závislá na dvou základních přírodních zdrojích, na geotermální energii a na rybolovu a jeho produktech. Součástí reformy byla i změna struktury ekonomiky – klesal ekonomický význam zemědělství a rybolovu, stejně jako jejich podíl na HPD a exportu, navíc již tyto sektory nezaměstnávaly tolik obyvatel. Nahradil je sektor služeb, zejména soukromé bankovníctví (Boyes 2008: 72).

6.2 Ekonomická krize a její důsledky

Právě do 90. let v souvislosti se změnami představenými vládou Davíða Oddssona mnozí autoři datují počátky ekonomické krize. V rámci těchto změn došlo mimo jiné k vlně privatizace, privatizovány byly i dříve státem vlastněné banky. Boyes poukazuje na jeden ze základních problémů těchto změn, a to sice na fakt že k privatizaci došlo bez toho, aby byl vytvořen nějaký kontrolní aparát, chyběla pravidla a dohled nad činnostmi těchto bank (Boyes 2008: 11). Dalším problémem bylo silné prolínání politiky s ekonomikou (Danielsson 2008: 10). Islandská Centrální banka má tři ředitele, jeden či více z nich jsou obvykle bývalými politiky. Od roku 2005 do funkce ředitele Centrální banky přešel právě bývalý premiér Davíð Oddsson. V souvislosti s tím se nabízí otázka, do jaké míry je tato instituce navázána na vládu a do jaké míry je nezávislá. Navíc v situaci, kdy jsou do řídicích funkcí lidé obsazováni na základě svého politického postavení, spíše než na základě odborných znalostí a zkušeností, v momentě řešení ekonomické krize nastává problém. Tento fakt se do značné míry odrazil na efektivitě řízení ekonomiky (Boyes 2008: 11; Danielsson 2008: 10; O'Brian 2010: 126).

Kromě neefektivního řízení ekonomiky Danielsson jako další příčinu islandské krize uvádí nevhodnou ekonomickou politiku. V zájmu zastavení růstu cen Centrální banka nastavila vysoké úrokové sazby (více než 15 %), kvůli kterým si domácnosti a firmy půjčovaly v cizí měně. Důsledkem toho byl značný příliv zahraničního kapitálu, začal posilovat kurz islandské měny, posilovala ekonomika, docházelo k nárůstu inflace a Centrální banka i nadále zvyšovala úroky. Spolu s tím posilovala iluze bohatství, která nadále podněcovala značnou neopatrnost v ekonomických záležitostech (Danielsson 2008: 9; Zoega 2009: 21). Díky výhodným úrokům stoupalo zadlužení domácností (Helgason 2010).

Jako hlavní příčina zásadního dopadu krize je však vnímána prudká a nekontrolovaná expanze bank, respektive jejich poboček, do zahraničí (Danielsson 2008: 10). Členství v EHP poskytovalo islandským finančním

ústavům možnost zakládat v zemích unie pobočky, aniž by k tomu potřebovaly speciální licenci. Nejvíce takových poboček bylo ve Velké Británii a v Nizozemí (Bank of Iceland 2009). Vláda, Centrální banka a islandská agentura finančního dohledu (Fjármálaeftirlitið) jejich expanzi pouze nečinně přihlížely (Boyes 2008: 121; Helgason 2010). Centrální banka nezakročila ani v okamžiku, kdy zadlužení tří největších bank - Kaupthing, Landsbanki a Glitner, vzrostlo na zhruba osminásobek hodnoty HDP (O'Brian 2010: 126).

Zásadním momentem celého procesu se stává rok 2008, kdy se v jednom říjnovém týdnu zhroutily tyto tři hlavní islandské banky (Danielsson 2008: 9). Islandská koruna, jejíž hodnota se od roku 2008 pomalu snižovala, zaznamenala v roce 2008 prudký propad v souvislosti s krachem americké banky Lehman Brothers. Banky v této situaci nebyly schopny plnit své závazky, postupně došlo k jejich opětovnému zestátnění. Island se v tomto okamžiku nacházel v situaci celkové ekonomické, finanční a měnové krize⁵ (Gudjonsdottir 2009: 3).

V důsledku toho byla vláda nucena požádat o pomoc Mezinárodního měnového fondu. V listopadu roku 2009 Výkonná rada MMF schválila dohodu, v jejímž rámci byla Islandu poskytnuta finanční pomoc ve výši 2.1 miliardy dolarů (IMF 2008; The Bank of Iceland 2008: 5). Kauza ohledně banky Icesave měla velkou dohru, které se budeme věnovat v následující kapitole.

Krize měla i své politické důsledky. Veřejnost se v souvislosti s ekonomickou krizí a jejími dopady začala bouřit, jedním z hlavních důvodů byl fakt, že v reakci na krizi na sebe političtí zástupci odmítali vzít zodpovědnost za vzniklou situaci (Boyes 2008: 11). Nepokoje nakonec vyústily v předčasné volby v roce 2009. Nová předsedkyně levicové koalice Levicových zelených a Sociálně demokratické aliance Johanna

---

⁵ Situaci lze charakterizovat rychlým nárůstem nezaměstnanosti, krachem podniků i domácností a extrémně vysokými úrokovými sazbami. V lednu 2009 inflace dosáhla hodnoty 18,6 % a nezaměstnanost byla nejvyšší co kdy historii země, stoupla na 9% (Central bank of Iceland 2009; Gudjonsdottir 2009: 3).

Sigursdardottir byla zvolena v situaci, kdy se jako jediná cesta ven z krize jevílo členství v Evropské unii a eurozóně (O'Brien 2010: 125; Thorhallsson 2011: 54). Téma členství v Evropské unii se stalo centrálním pro veškeré debaty ohledně zahraniční politiky, v tento moment musely do pozadí ustoupit i vždy přítomné obavy o rybolovná práva, bylo vysoce nepravděpodobné, že by se Island z krize dokázal vzpamatovat bez opory v podobě institucionálního rámce EU a bez eura, jako stabilní a spolehlivé měny (Thorhallsson 2011: 54; Ministry for foreign affairs 2009a). Sociálně demokratická aliance zformovala vládu s Hnutím levicových zelených, pod podmínkou že předloží parlamentu návrh na podání přihlášky do Evropské unie. Levicovní zelení, přestože stále silně proti členství v EU, podmínku přijali (Gudjonsdottir 2009: 4).

I z těchto důvodů 16. července 2009 parlament schválil návrh na podání žádosti o členství v Evropské unii. Pro hlasovalo 33 zástupců, 28 proti a 2 se zdrželi hlasování (Ministry for foreign affairs 2009b).

6.3 Postoje politických stran

O tom, do jaké míry se jednalo o změnu v postojích politické elity a do jaké míry bylo podání přihlášky pouze reakcí na nastalou situaci, lze polemizovat. Nicméně pravdou zůstává, že na tradičních ‚pilířích‘ islandského odporu ke členství v Evropské unii se nic nezměnilo. Přijetí společné rybářské politiky a společné zemědělské politiky stále představovaly neakceptovatelný krok. Ani na chápání suverenity a vlastní identity se příliš nezměnilo (Thorhallsson– Rebhan 2011: 54; O'Brien 2010). Podle tvrzení Baldura Thorhallssona ekonomická krize nevedla ke změně v ekonomických preferencích politických stran a s tím související změně jejich politiky směrem k evropské integraci, ale spíše poskytla příležitost proevropsky orientovaným aktérům, kteří ji využily (Thorhallsson – Rebhan 2011: 70)

Autor má na mysli skutečnost, že se v důsledku nepokojů a krize do vlády dostala strana, která dlouhodobě podporovala členství v EU, tedy

Sociálně demokratická aliance⁶. Krize pouze potvrdila toto stanovisko a hlavně poskytla straně možnost umístit toto téma na svůj volební program. V souvislosti s děním strana opustila koalici se Stranou nezávislosti a od nového koaličního partnera, Hnutí levicových zelených, si slibovala, že přinejmenším nebude bánit krokům směrem k EU (Thorhallsson – Rebhan 2011: 60). Ve své předvolební kampani se SDA plně zaměřila na členství v EU, na kterém založila svůj plán ekonomické obnovy (Gudjonsdottir 2009: 6). Podporovala okamžitou přihlášku do EU a odmítla návrhy na referendum (Thorhallsson – Rebhan 2011: 61). V zájmu prosazení svých cílů se spojila s vlivnými zájmovými skupinami, jmenovitě s Federací obchodu a služeb, Federací islandského průmyslu, Federací práce a Obchodní komorou (Thorhallsson – Rebhan 2011: 62). Sociálně demokratická aliance ve volbách uspěla a poprvé v historii se stala největší politickou stranou. Volební výsledky lze do určité míry chápat jako potvrzení toho, že většina obyvatel byla v této době pro členství v Evropské unii, nebo přinejmenším pro zahájení vyjednávání (Gudjonsdottir 2009: 6).

Dohoda mezi oběma koaličními stranami udělila ministru zahraničí pravomoc předložit návrh zákona o žádosti EU parlamentu. V dohodě bylo mimo jiné uvedeno, že to v konečné fázi bude veřejnost, která pomocí referenda rozhodne o tom, zda-li země vstoupí do Evropské unie. Rovněž uváděla, že postoje stran směrem k evropské unii se různí, a strany proto budou vystupovat pro nebo proti členství v souladu s nimi (Thorhallsson – Rebhan 2011: 62). Postoje se různily zejména v tom, že Hnutí levicových zelených si i přes koaliční partnerství se Sociální demokracií udrželo svůj euroskeptický přístup. Spíše než o změně priorit lze hovořit o určitém kompromisu. Levicoví zelení připustili možnost referenda ohledně členství v Evropské unii (Magnússon 2009). Souběžně s tím, ale strana potvrdila svůj nezměněný postoj proti členství založený

---

⁶ Strana sociální demokracie byla již od roku 1994 pro členství v EU, když se v roce 1999 spojila s Lidovým svazem a Svazem žen a vznikla Sociálně demokratická aliance, podpora na chvíli unikla, jelikož tři strany se na své pozici směrem k Evropské unii nemohly dohodnout. Od roku 2002 členství podporovala, nicméně nikdy jej oficiálně nepropagovala prostřednictvím své kampaně (Thorhallsson – Rebhan 2011: 60).

zejména na nesouhlasu se sdílením státní suverenity (Thorhallsson – Rebhan 2011: 62). V otázce eura se strana vyjádřila značně nekonkrétně, zmínila pouze přezkoumání možnosti přijetí eura. Po vítězství ve volbách se 5 ze 14 ministrů okamžitě vyhradilo proti členství, mezi nimi ministr rybolovu a zemědělství. Pro schválení návrhu hlasovalo 8 ministrů, 1 se zdržel, 5 bylo proti. Levicová zelení jsou stále proti členství, podle Thorhallsson v této době strana ‚tolerovala‘ pro-evropskou politiku vlády vedené SDA pouze proto, že nevěřili ve vyjednání uspokojivé přístupové smlouvy a zároveň věřili, že veřejnost v referendu členství odmítne (Thorhallsson – Rebhan 2011: 62).

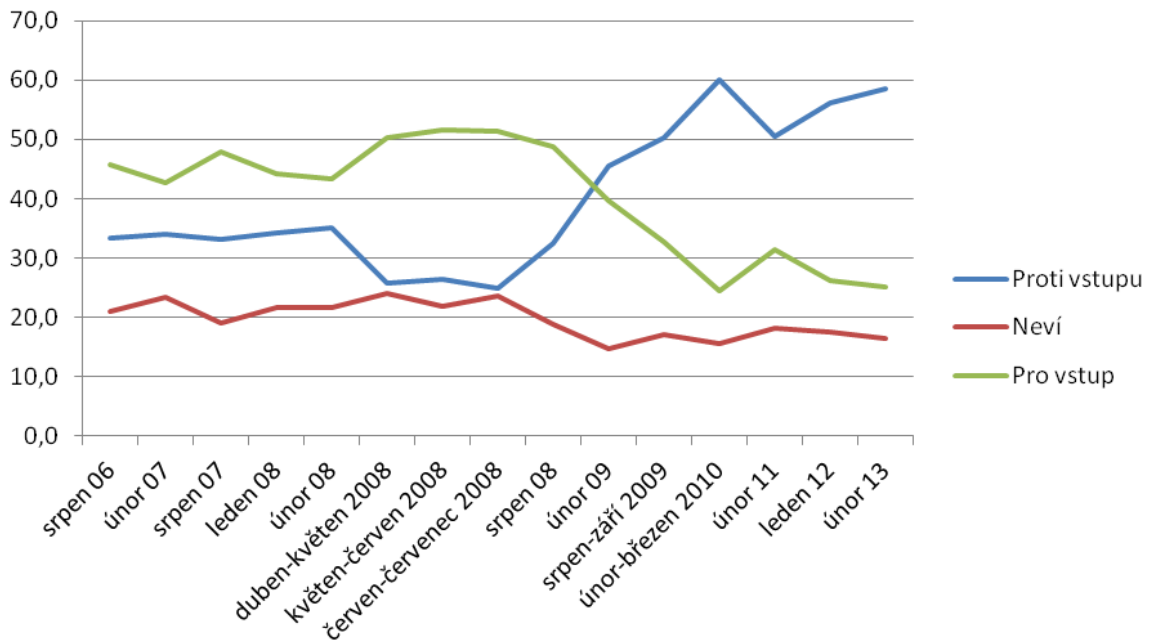
Jak jsme zmiňovali v první kapitole, Strana nezávislosti byla historicky proti členství země v Evropské unii. Veškerá podpora či snaha o diskuzi přicházející zejména ze strany podnikatelského sektoru a mladší generace byla potírána, zejména premiérem Oddsonem (Magnússon 2011:114; Thorhallsson – Rebhan 2011: 64). Zástupci odmítali rybářskou politiku, která by mohla poškodit ekonomické zájmy státu, a zároveň odmítali transfer suverenity na nadnárodní organizaci, což by mohlo mít negativní dopady na islandskou identitu (Bergmann 2014: 41). Byli to zejména zástupci podnikatelského sektoru, kteří v souvislosti s krizí podporovali členství, od počátku krize v roce 2008 mělo značnou podporu jednostranné přijetí jiné měny v rámci EHP. Strana se zaměřila na zkoumání pro a proti případného členství. Nicméně na konferenci strany v roce 2009 přetrvával odmítavý postoj ke členství, zejména s ohledem na islandskou suverenitu, nezávislost a kontrolu nad přírodními zdroji (Thorhallsson – Rebhan 2011: 65). O zmírnění postoje můžeme hovořit v souvislosti s vyjádřením, že mnohé aspekty členství lze vyřešit až v oficiálním vyjednávání s EU a že rozhodnutí o podání přihlášky by mělo přijít ze strany veřejnosti prostřednictvím referenda (Thorhallsson – Rebhan 2011: 64). Podle Thohrallssona ekonomická krize nevedla ke změně postoje Strany nezávislosti, nicméně zmírnila tradiční odpor k možnému přijetí eura jako cesty ven z krize. Nakonec pouze jeden ze šestnácti zástupců podpořil podání přihlášky do Evropské unie. Zároveň

ale byla strana sesazena z pozice, kde byla schopná podání přihlášky zabránit (Thorhallsson – Rebhan 2011: 65).

Zatímco ostatní strany v průběhu času svou politiku nijak zásadně nemění, u Pokrokové strany nejen že existují značné rozpory v rámci strany, zároveň se postoj mění v čase. V roce 2001 ze svého programového prohlášení vypustila proti-evropskou pozici a zaujala ‚wait and see‘ vyčkávací postoj (Thorhallsson 2004: 5). Strana bylo pro diskuzi a pečlivé zvážení pro a proti případného členství, často nechávala vypracovávat analytické zprávy ohledně Islandu a EU, podporovala informovanou diskuzi. Přijetí eura mělo ve straně podporu, ne nutně ve spojení se členství v EU. V roce 2008 strana rovněž požadovala referendum ohledně členství v Evropské unii. Po vypuknutí krize naprostá většina strany zaujala proevropskou pozici s tím, že žádost o členství by měly doprovázet přísné podmínky zejména v oblasti zemědělství a rybolovu. Za splnění těchto podmínek netrvala strana na referendu. Rozpory v rámci strany přetrvávaly, nakonec 6 poslanců včetně předsedy strany hlasovalo proti, 3 pro. Přestože se zdá, že strana změnila své stanovisko, podle Thohrallssona došlo pouze k formální změně politiky stranou, nicméně charakteristický rozpor uvnitř strany přetrvával (Thorhallsson – Rebhan 2011: 67).

6.4 Postoj veřejnosti

Jak je patrné z přiloženého grafu, pozice veřejnosti ohledně členství v Evropské unii v prvních letech 21. století značně kolísala, nicméně po většinu času mírně převládala podpora. V roce 2008 se na chvíli podpora vyhoupla do velmi vysokých čísel. Paradoxně v momentě, kdy byly politické elity nuceny přehodnotit své postoje k evropské integraci, podpora veřejnosti začala klesat.

Obrázek 1: Vývoj postojů veřejnosti mezi lety 2006 – 2013 (Maškarinec 2013: 79).

Na rozdíl od politických elit, u veřejnosti na přelomu 20. a 21. století mírně převládala podpora členství. Baldur Thorhallsson tento tzv. *elite-electorate gap* vysvětluje třemi možnými faktory. Jak už bylo zmíněno v předchozích kapitolách, díky kontaktům se zájmovými skupinami, politické strany ve svých rozhodnutích a formování zahraniční politiky zohledňují zájmy odvětví rybolovu a zemědělství. Elity vždy před důležitými rozhodnutími konzultují zástupce zájmových skupin a často jsou jejich rozhodnutí v souladu se zájmy těchto skupin. Naopak mezi běžnou populací a těmito skupinami příliš intenzivní kontakty nejsou, veřejnost na klíčová odvětví není takto navázaná, a tudíž není ovlivněna možnými negativními důsledky členství na strategické sektory. Jako další důvod Thorhallsson uvádí ekonomické priority, voliče dlouhodobě zajímá jejich vlastní finanční zabezpečení. V momentně, kdy hodnoty islandské koruny kolísaly, voliče lákalo euro jako stabilní měna. Jako třetí důvod Thorhallsson uvádí strach z izolace, cituje průzkum z roku 1994, kdy 37 % dotázaných vysvětlilo podporu členství právě strachem z izolace (Thorhallsson 2002: 371). V době krize bylo členství v Evropské unii spatřováno jako cesta ven z krize a to jak u elit, tak v případě veřejnosti. Podle průzkumu agentury Capacent Gallup z prosince roku 2008 bylo

39 % dotazovaných přesvědčeno o prospěšnosti členství v EU pro Island, 27 % se domnívalo, že zemi uškodí. S přijetím eura souhlasilo 60 % dotazovaných, zatímco 15 % bylo proti (Brown 2009). Průzkum potvrzuje tvrzení Baldura Thorhallssona o ekonomických důvodech z předchozího odstavce. Zatímco podpora členství jako takového není tak vysoká, stabilní euro jako náhrada islandské koruny zajistila žádosti o členství značnou podporu (Brown 2009). V souvislosti s tím, jak v době před krizí stabilně slábla islandská koruna, stoupala podpora členství v Evropské unii s cílem nahrazení nestabilní koruny eurem. Od té doby převládala poměrně stabilní podpora členství, pohybovala se v rozmezí mezi 55 % - 65 % (Gudjonsdottir 2009: 4). Podle průzkumu z července roku 2008, 60 % veřejnosti bylo pro podání přihlášky, 50 % pro členství v Evropské unii (Gudjonsdottir 2009: 6). Podání přihlášky mělo větší podporu než členství samotné, jelikož na samotném vyjednávání mnohé záleželo, zejména co se týkalo podmínek pro rybolov (Gudjonsdottir 2009: 6).

6.5 Dílčí souhrn kapitoly

V této kapitole jsme se věnovali situaci na Islandu po přijetí Dohody o EHP. V roce 1991 série změn představená vládou v čele s předsedou Strany nezávislosti Davídem Oddssonem vedla k nastartování období ekonomické prosperity, kterou ekonomové často nazývají jako ‚ekonomický zázrak‘. Změnila se struktura hospodářství a nadneseně lze říci, že jedním z důvodů proč se Island na rozdíl od většiny původních členů EFTA nerozhodl podat přihlášku ke členství v EU, byla absence dostatečně pádného důvodu k podniknutí takového kroku. Chyběla zejména ekonomická motivace. Přestože Island již přejímal značnou část evropské legislativy, přijetí i zbytku ve formě členství v Evropské unii se přílišné podpoře netěšilo. Znamenalo by totiž přijetí společné rybářské politiky a tím ohrožení nejen islandské ekonomiky, ale i suverenity, která je na toto odvětví navázána díky tomu, že zajistilo Islandu ekonomickou nezávislost.

Období, kterému jsme se v kapitole věnovali, bylo obdobím ekonomické prosperity, růstu HDP, diferenciací v hospodářském sektoru a expanze islandských bank do zahraničí. Pravděpodobně kombinace špatné ekonomické politiky, neefektivity jejího řízení, expanze finančních ústavů do zahraničí a její nedostatečná kontrola způsobily silné negativní dopady globální ekonomické krize na Islandu. Island se ocitl v situaci ekonomické, měnové a finanční krize. Řešením byla půjčka mezinárodního měnového fondu a okamžité obrácení pozornosti směrem k Evropské unii. Po změně politické reprezentace v důsledku silných protestů veřejnosti vládní strany podaly přihlášku o členství v Evropské unii. Přestože v minulých kapitolách se vláda vždy soustředila na ekonomické výhody a mohla si dovolit prosazovat vlastní stanoviska a zájmy, v době ekonomické krize šly veškeré debaty stranou a Island se obrátil směrem k Evropské unii.

Přestože dění napovídá změně postoje k Evropské unii, po bližším prozkoumání pozic politických stran se ukazuje, že tomu tak není. V předčasných volbách byla do vlády zvolena Sociálně demokratická aliance, která dlouhodobě členství Islandu v Evropské unii podporovala. Situace ji umožnila umístit otázku EU na svůj volební program. Koalici s touto stranou utvořilo Hnutí levicových zelených, strana si však zachovala svůj odmítavý postoj, pouze připustila možnost referenda. Strana nezávislosti zůstala u svého silně protievropského postoje. V rámci Pokrokové strany přetrvávaly názorové rozpory v otázce členství, přestože mu v roce 2009 nakonec vyslovila podporu. Pro podání přihlášky hlasovali zástupci stran, což ukazuje na to, že všechny strany (kromě Aliance sociální demokracie) byly v otázce rozděleny. Největší podporu mělo přijetí eura.

Veřejné mínění opět kolísalo, nicméně v této době stále převládala mírná podpora členství. Ta prudce narostla zejména v souvislosti s ekonomickou krizí a nestabilitou islandské koruny. Veřejnost podporovala zejména přijetí eura, podání přihlášky a zahájení jednání, samotné členství již mělo podporu menší.

7 OBDOBÍ OD PODÁNÍ ŽÁDOSTI O ČLENSTVÍ V EU PO JEJÍ STAŽENÍ V ROCE 2015

7.1 Vývoj přístupových jednání

V návaznosti na kladný výsledek hlasování v islandském parlamentu, požádala islandská vláda dne 17. července 2009 o členství v Evropské unii. Evropský parlament konstatoval, že Island je obecně dobře připraven převzít závazky vyplývající ze členství, zejména díky jeho participaci v Evropském hospodářském prostoru. To potvrdila i zpráva Evropské komise vypracovaná na žádost Evropské rady. Zpráva shledala, že Island splňuje tzv. kodaňská kritéria – je funkční demokracií se stabilními institucemi, zavedenou tržní ekonomikou a je dobře připraven na přijetí závazků vyplývajících ze členství. Dne 27. července 2010 byla na základě souhlasu Rady zahájena přístupová jednání (European Commission 2010; Evropský parlament 2014).

Zpráva zároveň uváděla, že v oblastech jako byl například rybolov, zemědělství nebo rozvoj venkova bude nutné podniknout řadu opatření, aby byla země schopna sladit svou legislativu s evropským *acquis* (European Commission 2010). Oblast rybolovu zmiňovalo i vyjádření islandské vlády z roku 2010, které mimo jiné potvrzuje, že konečné rozhodnutí o vstupu do Evropské unie bude záležet na výsledcích lidového referenda (Ministry for Foreign Affairs of Iceland 2010). Co se týče rybolovu, ve vyjádření je explicitně uvedeno, že odvětví je zásadní jak pro ekonomiku, tak pro islandskou národní identitu. Nelze na něj, stejně jako na zemědělský sektor, proto aplikovat univerzální politiky unie a proto v těchto oblastech bude muset být vyjednáno nějaké alternativní řešení (Ministry for Foreign Affairs). Problémy v této oblasti předpokládala i řada autorů, nicméně jediným způsobem jak zjistit, zda-li by bylo možné vyjednání nějakého kompromisu, by bylo otevření daných kapitol (O'Brian 2008: 128; Bailes – Thorhallsson 2014). Do této fáze však jednání nakonec ani nedospěla.

Po vítězství protievropských stran ve volbách, dne 13. června 2013 učinil islandský ministr zahraničí Gunnar Bragi Sveinsson prohlášení ve kterém oznámil, že se nově zvolená islandská vláda rozhodla pozastavit přístupový proces a provést hodnocení přístupových jednání a vývoje v Evropské unii. Vláda zároveň uvedla, že v přístupových jednáních nebude pokračovat, dokud neproběhne veřejné národní referendum (Evropský parlament 2014).

V době přerušení jednání bylo otevřeno 27 z 33 kapitol, z nichž 11 bylo předběžně uzavřeno. K otevření zbylých šesti kapitol, mezi nimiž byly i kapitoly týkající se rybolovu a zemědělství ani nedošlo (Ministry for Foreign Affairs 2013).

Přístupová jednání doprovázela dohra kauzy Icesave. Spor se týkal dluhu internetové banky Icesave, která poskytovala spořicí účty ve Spojeném království a v Nizozemí. Oba státy po Islandu požadovaly uhrazení tohoto dluhu, na základě legislativy přijaté v rámci EHP. V tomto období vláda (za nesouhlasu Levicových zelených) rozhodla o kompenzaci ztrát britských a nizozemských investorů (Maškarinec 2013: 77). Vláda sice rozhodla o přijetí odpovědnosti za tyto škody, nicméně islandský prezident Olafur Ragnar Grimsson využil svého práva veta a odmítl podepsat vládní návrh na vyplacení dluhu věřitelům banky. Podle zákona v takových situacích musí zákon schválit přímo občané, v březnu roku 2010 bylo vypsáno historicky první referendum od roku 1944, v němž 98,1% občanů zákon odmítlo. Situace se opakovala i v případě nové verze zákona, kterou vetovalo 59,1% občanů (Maškarinec 2013: 79). Kauza se vlekla až do roku 2013, kdy Soudní dvůr EFTA rozhodl ve prospěch Islandu. Soud zamítl obvinění Kontrolního úřadu EFTA, týkající se údajného porušení dohody o EHP. Islandu neodpadla povinnost dluhy splatit, nebyly ale přijaty podmínky vlád poškozených států, tedy pokuty, úroky a další typy kompenzací (Fox 2013; Maškarinec 2013: 79). Kauza měla dopad na již existující nevraživost mezi Velkou Británií a Islandem, zejména použití protiteroristické legislativy pro zmrazení účtů poboček Landsbanki a veškerých aktiv vlády a centrální banky na britském území,

vyvolalo na Islandu vlnu nevole (Fox 2013). Podle Thorhallssona, problém z islandského pohledu byl už v tom, že Evropská unie jako taková v otázce nepodnikla žádné kroky. Celá kauza tak byla některými vnímána jako nespravedlivost ze strany velkých států v rámci Evropské unie, které využívaly svého vlivu v unii a za použití evropské legislativy se snažily přinutit Island ke krokům, které by pro něj byly škodlivé. Když se v roce 2009 provalilo, že státy pozdržovaly půjčku Mezinárodního měnového fondu, nevraživost ještě vzrostla (Bailes – Thorhallsson 2014: 5). Dalšími pravděpodobnými faktory mohly být spory s ostatními státy ohledně příliš vysokého výlovu makrel nebo kontroverzní otázka komerčního lovu velryb a hlavně způsob jakým je s těmito otázkami v rámci EU nakládáno. Ten budí obavu, jak obstojí malý stát jako je Island proti větším a vlivnějším státům v unii (Selleslaghs 2014).

Do přístupových jednání dále zasáhly volby v dubnu 2013. Těm dominovala právě otázka dalšího postupu ve vyjednáváních s EU, doplněná o ekonomické otázky. V roce 2013 se Island překvapivě rychle vzpamatoval z krize, a proto se nabízí myšlenka, že pominula motivace k integraci. Na tuto hypotézu reaguje Jon Danielsson s tvrzením, že ‚zázračné‘ vzpamatování se z krize je pouhou iluzí (Danielsson 2013). I přes ekonomický růst, pokles nezaměstnanosti, stabilitu měny a další znaky navracející se prosperity, nebyla řešení současné vlády zcela ideální. Ze strany opozičních stran zaznívala kritika nedostatečného využití investičních příležitostí, strany kritizovaly fakt, že se vláda soustředila na podle jejich názoru méně důležité projekty, než aby se věnovala znovu nastartování ekonomiky a situaci hlubokého zadlužení domácností. Obě opoziční strany slíbily snížení daní, ani jedna z vládních stran takový krok nezmínila. Vztah k zahraničním věřitelům v souvislosti s kauzou Icesave podle Danielssona také sehrál svou roli. Přestože většina populace byla proti vyplácení dluhů zahraničním věřitelům, vládní koalice tento krok prosazovala. Naopak opoziční strany byly proti a i to ve volbách sehrálo důležitou roli. Voliči požadovali strany, které aplikují vhodné ekonomické politiky, budou proti členství země v EU a budou

zastávat pevný odmítavý postoj vůči vyplácení dluhů zahraničním věřitelům. Strana nezávislosti a Pokroková strana tyto podmínky splňovaly a je pravděpodobné, že díky tomu ve volbách zvítězily (Danielsson 2013; Gíslason 2013: 3; Maškarinec 2013:80).

7.2 Postoje politických stran

U politických stran pozorujeme stejné postoje jako v období před krizí. Sociálně demokratická strana stále podporuje členství v Evropské unii, stejně jako nová strana Zářná budoucnost (Guðmundsson 2015). Hnutí levicově zelených a obě vládní vládní strany jsou proti členství.

Jak je patrné z analýz různých autorů, protievropská pozice Strany nezávislosti a Pokrokové strany pravděpodobně napomohla zvolení těchto stran. V lednu 2013 vláda rozhodla, že do voleb nebudou otevírány žádné nové kapitoly. To se dá interpretovat jako ústupek Levicovým zeleným, kteří se vyjadřovali pro přehodnocení žádosti, případně jako pokus odstranit toto téma z volební kampaně (Maškarinec 2013: 79). Sociální demokraté a nový subjekt, strana Zářná budoucnost, před volbami jasně podporovali vstup země do EU a přijetí eura. Levicovní zelení před volbami prosazovali dokončení přístupových rozhovorů a následné vypsání referenda. Kongresy Strany nezávislosti a Pokroková strana přijaly v únoru 2013 usnesení, které požadovalo, aby v otázce pokračování v přístupových rozhovorech rozhodla veřejnost prostřednictvím referenda (Maškarinec 2013: 79).

Po zvolení se ale Strana nezávislosti a Pokroková strana nechovaly v souladu se svými předvolebními sliby. Přestože vypsání referenda bylo podmínkou pokračování přístupových rozhovorů, k tomuto kroku stále nedocházelo z důvodů neshod mezi koaličními lídry. V této době zhruba 80 % Islandčanů požadovalo referendum ohledně pokračování vyjednávání, 53 % podporovalo dokončení rozhovorů. K listopadu 2013 si 58 % nepřálo členství v EU (European Parliamentary Research Service

2013). Od této doby probíhaly protesty veřejnosti, zejména v souvislosti s tím, že slíbené referendum stále neproběhlo a veřejnost neměla právo se k situaci vyjádřit (Robert 2014).

Referendum vypsáno nebylo. Od roku 2013 vláda zvažovala stažení přihlášky do Evropské unie, tento krok neustále narážel na odpor ze strany veřejnosti. Eiríkur Bergmann v rozhovoru pro Russia Today uvedl, že možným důvodem proč vláda odmítá referendum je obava z výsledku, který by nebyl v souladu s politikou vládních stran (RT 2015). Přestože Bergmann předvídal, že tato situace bude pokračovat i nadále, rok 2015 přinesl poslední zásadní zlom v celém procesu. V dubnu roku 2015 ministr zahraničních věcí Gunnar Bragi Sveinsson oznámil rozhodnutí vlády nepokračovat v přístupových jednáních. Vláda Island dále nepovažuje za kandidátskou zem a požaduje, aby s ní už ze strany EU nebylo takto nakládáno. Toto oznámení vzbudilo vlnu nevole, jelikož nebylo konzultováno s veřejností prostřednictvím referenda a dokonce ani s parlamentem. Gunnar Bragi učinil toto oznámení na schůzce se zástupcem Litvy, která je v současné předsednickým státem, Evropské komisi toto rozhodnutí ohlásil dopisem (Robert 2015a). Předseda Strany nezávislosti reagoval v tom smyslu, že vyjádření vládní pozice dopisem není třeba s parlamentem konzultovat. Eiríkur Bergmann prohlásil takové rozhodnutí za neplatné (Elliot 2015). Současná pozice vlády je taková, že referendum ohledně vyjednávání s Evropskou unií neproběhne, jelikož by se týkalo otázky, kterou vláda již zamítla (Ministry for foreign affairs).

7.3 Postoj veřejnosti

Zatímco v roce 2008 byla podpora členství v případě veřejnosti velmi silná, v průběhu roku 2009 začala znatelně klesat. Podle některých autorů může tento pokles souviset s kauzou Icesave a nepřátelskými vztahy s některými státy unie z ní vyplývajícími. Dalším z možných důvodů je dopad krize na ostatní malé státy v Evropě (Bailes – Thohrhallsson 2013: 5; Selleslaghs 2004). Zejména v případě Irska a Kypru, které podle Bailes a Thorhallssona kvůli členství v EU a eurozóně

čelí větší míře nespravedlnosti a nepříjemného zacházení, a zároveň opatření, která byla v zemích přijata v době krize byla horší, než ta, která přijal Island (Bailes – Thohrhallsson 2013: 5). V této souvislosti členství v EU už nebylo vnímáno jako záchrana, ale spíše jako možné zhoršení krize (Selleslaghs 2014). Joren Selleslaghs prezentuje argument, že v souvislosti s tím, jak se Island vzpamatoval z ekonomické krize, subjektivní posouzení vlastní ekonomické situace vedlo k tomu, že veřejnost přestala vnímat členství v Evropské unii jako nutné. V očích veřejnosti už krize nebyla vnímaná jako tak závažná a v souvislost s tím klesla podpora členství (Curtis – Jupile 2011: 6; Selleslaghs).

Další důvod uváděný autorem si protirečí s tvrzením Baldura Thorhallssona z minulé kapitoly. Selleslaghse tvrdí, že odmítání členství veřejností souvisí s ohrožením sektoru rybolovu a zemědělství členstvím v Evropské unii. Toto tvrzení ale podporuje výzkum, vypracovaný na žádost Evropské komise, který předkládá, že zhruba 70 % dotázaných si myslí, že kvůli členství v Evropské unii a přijetí společné rybářské politiky budou ohroženy Islandské ekonomické zájmy. Zhruba 60 % věří, že bude zakázán komerční lov velryb, který má na Islandu má dlouholetou tradici a (European Comission 2012: 9).

Průzkumy se vždy do určité míry liší, nicméně podle průzkumu vypracovaného na žádost Evropské komise v roce 2012, v letech 2011 a 2012 zhruba 24 % obyvatel podporovalo budoucí členství Islandu v Evropské unii, většina, kolem 60 % procent byla proti budoucnosti Islandu v Evropské unii. Zhruba 15 % dotazovaných nemělo v otázce žádný názor. Mezi lety 2011 a 2012 počet odpůrců členství v Evropské unii narostl (European Comission 2012: 8). V roce 2011, zhruba 60% dotazovaných odmítalo přijetí eura (European Comission 2012: 9).

Po celé období od roku 2014 byla větší část obyvatelstva spíše proti členství. V září 2014 byl zveřejněn průzkum agentury Capacent Gallup, podle něj by 54,7 % dotázaných v referendu hlasovalo proti, 45% by členství podpořilo (Iceland Monitor 2014). Dle posledních průzkumů

z roku 2015, téměř 50 % obyvatel odmítá členství v Evropské unii. Podpora členství se pohybuje v rozmezí 33 – 37 % (Robert 2015b). Většina dotazovaných ale stále požaduje referendum, v roce 2014 byl tento požadavek podpořen peticí obsahující 55 000 podpisů (EurActiv 2014).

7.4 Dílčí souhrn kapitoly

V této kapitole jsme se věnovali dění několika posledních let, kdy Island podal přihlášku ke členství v Evropské unii. Díky dobré připravenosti země probíhala přístupová jednání velmi dobře. Problémem byl fakt, že kapitoly, u nichž se předpokládaly největší komplikace, nebyly ani otevřeny. Po změně politické reprezentace a zhoršení vztahů v důsledku kauzy internetové banky Icesave byla v dubnu roku 2015 přihláška stažena.

Tím, že vládní strany přihlášky stáhly, aniž by umožnily veřejnosti vyjádřit se k této problematice, porušily své předvolební sliby. Přestože převažuje spíše nesouhlas se členstvím, většina obyvatel požaduje referendum a nesouhlasí s kroky vlády, která svá rozhodnutí nekonzultovala ani s veřejností, ani s parlamentem.

8 ZÁVĚR

V práci jsme zkoumali vztah Islandu k Evropské unii a jeho formování v širších časových a historických souvislostech. Formování přístupu Islandských politických elit v minulosti do značné míry vysvětluje současnou situaci a umožňuje jeho porovnání s postojem veřejnosti. Práce sledovala strukturu představenou v úvodu, v každé kapitole byly stručně nastíněny důležité události daného období a jejich vliv na formování postojů politických zástupců a veřejnosti.

Po představení relevantních aktérů a vztahu mezi nimi následovalo představení počátků participace Islandu na evropské integraci. Tyto kapitoly jsem se do práce rozhodla zahrnout z toho důvodu, že postoje a priority formované v tomto období se prolínají až do současného dění a do značné míry napomáhají pochopit převládající euroskeptický postoj politických elit. Strany se nikdy do integrace nechtěly zapojit více, než vyžadovaly zájmy klíčových ekonomických sektorů. Motivace byla většinou ekonomická. Kromě zájmů rybolovu dominoval zahraniční politice nacionalismus, sdílení nově nabyté suverenity s nadnárodními organizacemi se neseťkávalo s přílišným pochopením veřejnosti, jak se ukázalo v případě bezpečnostní spolupráce s NATO. V momentě kdy Island zajistil své ekonomické zájmy, zájem o participaci utichl.

Dohoda o EHP opět potvrdila, že Island se do integrace zapojuje pouze v případě, kdy je to z ekonomických důvodů nutné. Političtí zástupci vstoupili do jednání s jasnými požadavky, vyjednávání skončilo úspěchem. Dohoda umožňovala participaci na společném trhu, aniž by země musela přijímat takové závazky, které byly v očích politických elit nevýhodné, nebo dokonce škodlivé. To znamená, že umožňovala Islandu vybrat si pro sebe ty nejvýhodnější podmínky participace. Průzkumy veřejného mínění z tohoto období dokazují, jak proměnlivé je veřejné mínění v porovnání s postoji politických elit. Negativní debata v souvislosti s volbami způsobila propad podpory participace na procesu integrace.

Šestá kapitola zkoumala období zlomu v podobě ekonomické krize, kdy se podání přihlášky o členství v Evropské unii stalo reakcí na aktuální dění. V tento moment se postoje veřejnosti a vládnoucích stran výjimečně shodovaly, členství v Evropské unii bylo vnímáno jako jediná cesta ven z krize.

Poslední kapitola se soustředila zejména na situaci posledních několika let, kdy vláda soustavně ignoruje požadavky veřejnosti na slíbené referendum o dalším průběhu jednání. Bez konzultace s parlamentem byla stažena žádost o členství v EU a formální debata o evropské integraci opět utichla.

Cílem práce bylo pozorovat, jak se postupem času vyvíjí pozice politických zástupců v porovnání s islandskou veřejností. Zejména ve třech posledních kapitolách se potvrdilo, že určitý rozpor provázel participaci Islandu na evropské integraci téměř po celou dobu jejího trvání. Politické elity, zejména zástupci dvou nejsilnějších stran, tedy Strany nezávislosti a Pokrokové strany sledují spíše dlouhodobé ekonomické zájmy a participaci na procesu integrace se snaží omezit na nutné minimum. Strany se historicky se snažily o to, aby byly zajištěny co nejlepší podmínky pro klíčové sektory zemědělství a rybolovu. Zároveň s tím ale odmítaly sdílení suverenity, kontroly nad strategickými oblastmi a celkově jakýkoliv vliv zahraničních subjektů na klíčové ekonomické sektory. Ve stranách často existují vnitřní rozpory, nicméně z dlouhodobého hlediska můžeme politické elity, kromě zástupců Sociálně demokratické aliance označit za euroskeptické. Dlouhodobě odmítaly členství v Evropské unii, které by s sebou přineslo přijetí společné rybářské politiky je z hlediska Islandu nepřijatelné.

Podpora veřejnosti v průběhu sledovaného období značně kolísala, často v souvislosti s aktuálním děním – volbami, ekonomickou situací, spory s ostatními státy. Přestože podpora členství v Evropské unii od roku 2008 klesala, velká část je pro dokončení přístupových jednání a vypsání referenda. Tento postoj je vládou dlouhodobě ignorován. Vývoj situace

nenasvědčuje tomu, že k něčemu takovému dojde. Politické strany na veřejné mínění v tomto případě nijak nereagují a je pravděpodobné, že k dalšímu vývoji situace dojde nejdříve v dalších volbách. V současné době tedy není hlavním problémem ani tak rozdíl v postojích, který proces integrace od 90. let provázel, jako spíše fakt, že vláda ignoruje požadavek veřejnosti na referendum. Přestože vládní strany ve svém předvolebním programu slibovaly referendum ohledně dalšího vývoje přístupových jednání, po nástupu k moci ho opakovaně odmítaly vypsát. Veřejnost se možnosti vyjádřit se k přístupovým jednáním opakovaně domáhá, nicméně vládní strany v současné době ani v dohledné budoucnosti s tímto krokem nepočítají.

9 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Asgeirsdottir, Aslaug (2008). *Who Gets What: Domestic Influences on International Negotiations Allocating Shared Resources* (New York: SUNY Press).

Bailes, Alyson J. K.– Thorhallsson, Baldur (2013). Iceland and Europe: Drifting further apart? *The Finnish Institute of International Affairs* (<http://uni.hi.is/baldurt/files/2013/09/Iceland-and-Europe-FIIA-briefing-paper.pdf>; 29. 6. 2015).

Bergmann, Eiríkur (2009). Sense of sovereignty: How Nationalism Sentiments have Influenced Iceland's European Policy. *Icelandic review of politics and administration* 5 (2), s. 203–223.

Bergmann, Eiríkur (2011). *Iceland and the EEA, 1994-2011* (<http://www.europautredningen.no/wp-content/uploads/2011/04/Rap7-island.pdf>; 30. 6. 2015).

Bergmann, Eiríkur (2014). Iceland: A postimperial sovereignty project. *Cooperation and conflict* 49 (1), s. 34–53.

Bjarnason, Magnus (2010). *The political economy of joining the European union. Iceland's position at the beginning of the 21st century* (Amsterdam: Amsterdam University Press).

Boyes, Roger (2008). *Meltdown Iceland: Lessons on the World Financial Crisis from a Small. Bankrupt Island* (London: Bloomsbury).

Brown, Ian T. (2009). Many Icelanders Keen on Adopting Euro, Mixed on EU. *Gallup*. 27. 5. 2009 (<http://www.gallup.com/poll/118381/icelanders-keen-adopting-euro-mixed.aspx>; 25. 6. 2015).

Central Bank of Iceland (2008). *Annual report 2008* (<http://www.sedlabanki.is/lisalib/getfile.aspx?itemid=7076>; 20. 6. 2015).

Curtis, Amber K. – Jupille, Joseph (2011). It's not the Economy, Stupid? Analyzing Icelandic Support for EU Membership, *EUSA Papers, Colorado* (http://www.euce.org/eusa/2011/papers/4h_curtis.pdf; 24. 6. 2015).

Danielsson, Jon (2008). The First Casualty of the Crisis: Iceland. In: Felton, Andrew – Reinhart, Carmen M. (ed): *The First Global Financial Crisis of the 21st Century, Part II June–December 2008* (London: Centre for Economic Policy Research).

Danielsson, Jon (2013). *Iceland's post-Crisis economy: A myth or a miracle?* (<http://www.voxeu.org/article/iceland-s-post-crisis-economy-myth-or-miracle>; 30. 6. 2012).

Eggertson, Thrainn (1975). Determinants of Icelandic Foreign Relations. *Cooperation and conflict* 10 (1–2), s. 91–99.

Elliot, Alex (2015). Government's EU Declaration Analysis. *Iceland review online*. 13. 4. 2015 (<http://icelandreview.com/news/2015/03/13/governments-eu-declaration-analysis>; 12. 7. 2015).

EurActiv (2014). *Iceland postpones withdrawal of EU application* (<http://www.euractiv.com/sections/enlargement/iceland-postpones-withdrawal-eu-application-302077>; 13. 7. 2015).

European Commission (2010). *Commission Opinion on Iceland's application for membership of the European Union* (http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/is_opinion_en.pdf; 25. 6. 2015)

European Commission (2012). *Iceland and the European Union* (http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_357_sum_en.pdf; 15. 7. 2015).

European Parliamentary Research Service (2013). *Iceland: enlargement Talks on hold* (http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2014/130714/LDM_BRI%282014%29130714_REV1_EN.pdf; 30. 6. 2015).

Evropský parlament (2014). *Usnesení Evropského parlamentu ze dne 16. ledna 2014 o zprávě o pokroku Islandu za rok 2012 a povolebních perspektivách* (<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2014-0041+0+DOC+XML+V0//CS>; 25. 6. 2015).

Fiala, Petr – Pitrová, Markéta (2003). *Evropská unie* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury).

Fox, Benjamin (2013). Iceland not liable for Icesave compensation after landmark ruling. *EUobserver*. 28. 1. 2013 (<https://euobserver.com/news/118869>; 29. 6. 2015).

Gíslason, Inglófur V. (2013). Parliamentary Elections in Iceland How the Elections Could Affect Future EU Membership (<http://library.fes.de/pdf-files/id/09843.pdf>; 4. 7. 2015).

Guðmundsson, Hjörtur J. (2015). Seeks EU allies against the government. *Iceland monitor*. 8. 5. 2015 (http://icelandmonitor.mbl.is/news/politics_and_society/2015/05/08/seeks_eu_allies_against_the_government/; 18. 7. 2015).

Goodeve, Emily D. (2005). Iceland and the European Union: An In-dept analysis of Iceland's Most Controversial Debates. *Scandinavian Studies* 77 (1), s. 85–104.

Gstöhl, Sieglinde (2002). *Reluctant Europeans: Norway, Sweden and Switzerland in the proces of integration* (London: Lynne Reinner Publishers).

Gstöhl, Sieglinde (1996). The Nordic Countries and the European Economic Area (EEA). In Lee Miles (ed.), *The European Union and the Nordic Countries* (London: Routledge), s. 47-61.

Gudjonsdottir, Vilborg A. (2009). Will an Economic Crisis Give Iceland the Final Push? *European Union Miami Analysis*

(<http://www6.miami.edu/EUCenter/publications/GidkpmddottirEUMA09IcelandEUedi.pdf>; 30. 6. 2015).

Hálfðanarson, Guðmundur (2010). *The A to Z of Iceland* (Scarecrow Press: Plymouth).

Hálfðarnason, Guðmundur (2004). Discussing Europe: Icelandic Nationalism and European Integration. In: Thorhallsson, Baldur, *Iceland and the European integration: On the edge* (London: Routledge).

Helgason, E. (2010). The failure of Icelandic politics. Reykjavík grapevine (<http://www.grapevine.is/Features/ReadArticle/The-Failure-Of-Icelandic-Politics>; 12. 7. 2015).

Icelandic fisheries. *Employment* (<http://www.fisheries.is/economy/fisheries-impacts/employment/>; 22. 6. 2015).

IMF (2008) Executive Board Approves US\$2.1 Billion Stand-By Arrangement for Iceland (<http://www.imf.org/external/np/sec/pr/2008/pr08296.htm>; 20. 6. 2015).

Icelandic monitor (2014). *Voters would reject EU membership* (http://icelandmonitor.mbl.is/news/news/2014/09/04/voters_would_reject_eu_membership/; 12. 7. 2015).

Indridason, Indridi H. (2005). A theory of coalitions and clientelism: Coalition politics in Iceland, 1945 – 2000. *European journal of political research* 44 (3), s. 439-464.

Ingebritsen, Christine (1998). *The Nordic States and European Unity* (Ithaca: Cornell University Press).

Jonsdóttir, Johanna (2013). *Europeanization and the European Economic Area: Iceland's Participation in EU's policy process* (London: Routledge).

Kassebaum, David (1997). *The Cod Wars*. TED case studies (<http://www1.american.edu/ted/icefish.htm>; 20. 6. 2015).

Kristinsson, Gunnar H. (1991). The Icelandic Parliamentary Election of 1987. *Scandinavian political studies* 14 (4), s. 343-353.

Kristinsson, Gunnar H. (1996). Iceland and the European Union: Non-decision on membership, in Miles (eds.): *European Union and the Nordic Countries* (London, Routledge).

Kopeček, Lubomír (2005): Skandinávie. In: Strmiska, Maxmilián – Hloušek, Vít – Kopeček, Lubomír – Chytilík, Roman: *Politické strany moderní Evropy. Analýza stranicko-politických systémů* (Praha, Portál), s. 175–281.

Kuta, M. (2013). *Parlamentní volby na Islandu, duben 2013* (<http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=184879>, 8. 7. 2015).

Magnússon, Haukur S. (2009a). The Left Green Movement in their own words. *The Reykjavík Grapevine*. 3. 4. 2009 (<http://www.grapevine.is/Author/ReadArticle/Left-Green-Movement-Vinstri-Graen-Iceland-Elections-2009>; 20. 6. 2015).

Magnússon, Magnús Á. (2011). *The Engagement of Iceland and Malta with European Integration: Economic Incentives and Political Constraints* (Reykjavík: University of Iceland).

Maškarinec, Pavel (2013). Obrat vpravo: Islandské parlamentní volby 2013. *European electoral studies* 8 (1), 75 – 77.

Ministry for Foreign Affairs (2015). *Questions and answers* (<http://www.mfa.is/tasks/european-co-operation/questions-and-answer>; 12. 6. 2015)

Ministry for Foreign Affairs (2009a). *Excerpt from a report by the Minister for Foreign Affairs, Össur Skarphéðinsson, on foreign and international affairs* (http://www.mfa.is/media/PDF/Report_on_foreign_and_international_affairs.PDF; 20. 6. 2015).

Ministry for Foreign Affairs (2009b). *Iceland's Parliament votes in favour of applying for EU membership* (<http://eng.utanrikisraduneyti.is/speeches-and-articles/nr/5037>; 20. 6. 2015).

Ministry for Foreign Affairs (2010). *General position of the government of Iceland* (<http://www.mfa.is/media/esb/27072010-Iceland-statement.pdf>; 30. 6. 2015).

Ministry for Foreign Affairs (2013). *Summary of findings* (<http://www.mfa.is/media/esb/Summary-Conclusions.pdf>; 30. 6. 2015).

O'Brien, David (2010). The Icelandic banking crisis: Causes, effects & implications. *Social&Political Review*, 20(2), s. 125–129.

Oddsson, Davíð (2004). *Outside the EU: The Case of Iceland* (<http://eng.forsaetisraduneyti.is/minister/speeches-and-articles/nr/1323>; 29. 6. 2015).

Phinnemore, David (1996): Nordic Countries, the European Community (EC) and the European Free Trade Association (EFTA), 1958-1984. In: Miles, E. (eds.): *The European Union and the Nordic Countries* (London, Routledge), s. 32-46.

Píratar. *Platform* (<http://www.piratar.is/policies/?lang=en>; 2. 7. 2015).

Reykjavík grapevine (2013). *Björt Framtíð ("Bright Future") Interviewed* (<http://grapevine.is/mag/articles/2013/04/08/bjort-framtid-bright-future-interviewed/>, 2. 7. 2015).

RT (2015). *Iceland considers withdrawing EU application* (<http://www.rt.com/news/220107-iceland-withdraw-eu-application/>; 15. 7. 2015)

Robert, Zoe (2014). Icelanders protest government's plans to stop EU talks. *Iceland Review Online*. 24. 2. 2014 (<http://icelandreview.com/news/2014/02/24/icelanders-protest-governments-plans-stop-eu-talks>; 12. 7. 2015).

Robert, Zoe (2015a). Foreign Minister: Iceland's EU Application off the Table. *Iceland Review Online*. 12. 4. 2015 (<http://icelandreview.com/news/2015/03/12/foreign-minister-icelands-eu-application-table>; 12. 7. 2015).

Robert, Zoe (2015b). Support for EU Accession Unchanged. *Iceland Review Online* (<http://icelandreview.com/news/2015/02/10/support-eu-accession-unchanged>; 12. 7. 2015).

Selleslaghs, Joren (2014). *Domestic public opinion on Icelandic membership of the EU since 2008* (http://www.academia.edu/9558420/Domestic_public_opinion_on_Icelandic_membership_of_the_EU_since_2008; 25. 6. 2015).

The bank of Iceland. *History and culture* (<http://www.sedlabanki.is/uploads/files/History%20and%20culture.pdf>; 14. 6. 2015).

The Central bank of Iceland (2014). *Annual report 2014* (http://www.cb.is/library/Skr%C3%A1arsafn---EN/Annual-Report/Annual%20Report%202014_01%2004%2015%20%282%29.pdf; 30. 6. 2015).

The Federation of Icelandic Industries (2004). *International co-operation* (<http://www.si.is/english/nr/1358>; 30. 6. 2015).

Thorhallsson, B. (2014). *Europe: Iceland prefers partial engagement in European integration* (Reykjavík: Centre for small state studies).

Thorhallsson, Baldur – Rebhan, Christian (2011). Iceland's Economic Crash and Integration Takeoff: An End to European Union Scepticism? *Scandinavian political studies* 34 (1), s. 53–73.

Thorhallsson, Baldur – Vignisson, Hjalti T. (2004). A controversial step: Membership of the EEA. In: Thorhallsson, Baldur, *Iceland and the European integration: On the edge* (London: Routledge), s. 21–38.

Thorhallsson, Baldur – Vignisson, Hjalti T. (2004). The first steps: Iceland's policy on European integration from the foundation of the republic to 1972. In: Thorhallsson, Baldur, *Iceland and the European integration: On the edge* (London: Routledge), s. 38–50.

Thorhallsson, Baldur – Vignisson, Hjalti T. (2004). The special relationship between Iceland and the United States of America. In: Thorhallsson, Baldur, *Iceland and the European integration: On the edge* (London: Routledge), s. 103 – 128.

Thorhallsson, Baldur (2002). The sceptical political elite versus the pro-European public. The case of Iceland. *Scandinavian Studies* 74 (3), s. 350–378.

Zoega, Gylfi (2009). Iceland faces the music In: Felton, Andrew – Reinhart, Carmen M. (ed): *The First Global Financial Crisis of the 21st Century, Part II June–December 2008* (London: Centre for Economic Policy Research).

10 RESUMÉ

The aim of this thesis is to explore the complicated relationship between Iceland and the EU that has formed during the years of hesitant participation in the process of European integration. It focuses on the developments from the establishment of the Icelandic republic till April 2015 when the negotiations have been stopped by the Icelandic government. While focusing on the process of participation in the integration the thesis also examines the evolving attitudes of political elites compared to those of the general public. Whereas the political elites have remained mostly skeptical the opinion of the general public have been generally unstable.

During the process it becomes obvious that political elites pursue mainly economic goals being in connection with the most powerful interest groups in the country. Economic issues have dominated the policy formation. The elites were always keen on securing the best possible conditions for the fisheries sector while maintaining as much independence and sovereignty as possible. The issue of sovereignty and independence also constitutes a large issue in Icelandic politics towards the European integration.

Major changes came with the economic crisis of 2008 which have had a large impact on Iceland. It has resulted in a change of government and for the first time in its history Iceland submitted an application for EU membership. At this point public support reached its peak and began to decline slowly. Since 2009 the elites have tried to withdraw the application, public support was also declining.

The main problem at the moment is political elites constantly ignoring the voice of public calling for national referendum.